

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések
felvétele ugyanott.

—⊙— Budapest, szeptember hó 17. ⊙—

Október elsejével kezdődik az új évnegyed.

Ama tisztelt előfizetőinket, kiknek előfizetése szeptember végével lejár, tisztelettel kérjük, hogy előfizetéseiket hovaelőbb megújítani sziveskedjenek.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 20 kor.

Félévre 10 kor.

Negyedévre 5 kor.

Mai számunkhoz erre a célra posta-blankettákat mellékelünk.

Mutatványszámok kívánatra ingyen.

A HÉT kiadóhivatala,
VIII. ker., Népszínház-utca 22. szám.

Krónika.

Tudomány és per.

— szept. 15.

A végzet utjai kifürkészhetetlenek. Ha Csuday Jenő pár évvel ezelőtt, mikor a Semsey-díj huszezer koronájára pályázott, a kéziratot jobb kompaktorhoz vitte volna köttetni, akinek élesebb a kése, akkor úgy lehet, hogy az idén ő nyerte volna meg a — Bükk-díjat.

Ez az állítás így hirtelenében abszurd tréfának látszhatik, vagy pedig maliciózus ténycsoporthoz tartozhat, pedig egyik sem, hanem igazság, véresen komoly és való igazság. Mert csupán a kompaktor késén függött minden. Ha az a kés eléggé éles, akkor ném vágja olyan csafrangosra a füzet szélét, hogy annak a lapjai össze-ragadnak tőle és azután megismerszik, hogy azt a kéziratot lopta-e már valaki, vagy pedig még mindig szüzi csiriz-illatába van burkolódzva. És akkor Csuday Jenő nem jön rá, hogy az Akadémián azt a kéziratát jóformán ki sem nyitották a bírálók, Thaly Kálmán, Csánki Dezső és Békefi Remig bele sem néztek, ellenben azért olyan irgalmatlanul levágták, hogy Csuday sértett önérzetében a bírósághoz fordult és beperelte az Akadémiát. Akkor tehát elmaradt volna a per és az nagy kár lett volna, mert a dolognak a folytatása azután még immár az akadémián is szokatlan tudományos skandalum lett.

A folytatás pedig az, hogy Csuday Jenő, aki egyetemi magántanár, nem akadémikus, hanem egészen komoly tudós, azt hitte, hogy az ő perének és az ő sértett önérzetének semmiféle köze sincsen az ő tudományos munkásságához és ezért az idén pályázott egy másik

akadémiai jutalomra, a Bükk-díjra. Talán csak abban tévedett Csuday, hogy nem vette észre, hogy ez a pályázat nyílt, ezért először a megszokott formalitásokkal küldötte be a pályamunkáját és csak amikor értesült a pályázat feltételeiről, akkor tudatta az Akadémiával, hogy a mű, amelyik a XVI. századbeli Magyarországról szól, szintén éppen úgy az ő munkája, mint a Semsey-pályázatra beküldött végzetes kézírata.

Egyetlenegy ember akadt a nagy tudományu széles Magyarországon arra, hogy ezt a valóban rendkívül nehéz történelmi feladatot megoldani iparkodjék, Csudayn kívül senkit sem csábított munkásságra a Bükk-díj kétezer koronája.

Miután laikus észszel egészen természetes és magától értetődő dolog lett volna, hogy ezt az egyetlenegy pályadíjat az Akadémia minden kellő figyelemben részesítse, tehát Csuday kéz alatt azt a szives értesítést kapta, hogy vonja vissza a pályázatát, mert a pályadíjat úgy sem adják ki neki, nem a munkája érdeme vagy érdemtelensége szerint, hanem azért, mert perben áll az Akadémiával. Csuday nem vette tudomásul a szives közvetítő intését és erre megjelent az Akadémia hivatalos nyilatkozata is, amely után kétségtelenül meg kellene nézni, hogy Arany János és Gyulai Pál még mindig rendesen, a megszokott helyzetben fekszenek-e a koporsójukban.

Mert ez az akadémiai megnyilatkozás — arról most nem is beszéllek, hogy milyen félmagyar-félnémet körmönfont mondatokban — azt jelenti ki, hogy mivel Csuday perben áll az Akadémiával, tehát az Akadémia vele szemben óvatosságra van kényszerülve és az Akadémia (milyen bus ez a beismerés) elfogultnak érzi magát Csuday Jenővel szemben, tisztelettel visszaküldi neki a kéziratot.

A kérdés persze most elsősorban az volna, hogy az Akadémia a *mi*-t bírálja meg, ne pedig eleve utasítsa vissza azt a *ki*-t, aki ámbár már egyszer csunyán pórul (sőt pauerül) járt az Akadémián, mégis hitt abban, hogy ez a tudós társaság valóban csak a tudományos munkálkodást tekinti és mint legfőbb tudományos fórum, van legalább is annyira arisztokratikus, vagy legalább is annyira tudós, hogy a kezébe adott munkáknak csupán csak a belső értékét nézi, mindenféle mellétekintet nélkül. De itt az Akadémia már régen elfürészelte saját maga alatt a fát, felesleges volna tehát azon kereskedni, hogy az akadémiai pályázatoknál mennyiben jönnek számításba a mellétekintetek és hogy mennyire ezek döntenek el legtöbbször a pályadíjak sorsát.

Azért tehát a laikus észnek elsősorban azon akad fenn a gondolkozása, hogy miért nincs az Akadémia második osztályán, amelyik tudvalévően nemcsak történettel, hanem jogtudománnyal is foglalkozik, egyetlenegy olyan jogász sem, aki felvilágosítsa az Akadémiát arról, hogy ő maga is jogi személy, a reá bízott pályadíjak pedig éppen úgy kvázi jogi személynek tekintendők, mint például a nyugvó örökség.

És Justinianustól kezdve egészen a legmodernebb jogtudósokig minden jogász megegyezik abban, hogy a jogi személy fikciója éppen azért szükséges, hogy legyenek olyan konvencionálisan statuált individuumok is, amelyektől távol áll éppen a természet szerint való embernek mindenféle részrehajlása, indulata, érzékenykedése.

Hogy az Akadémia önmagával és a kezére bízott pályadíjak mivoltával még csak annyira sincsen tisztában, mint az a másodéves joghallgató, aki le első-alapvizsgázott már a római jogból, ez az igazi fonák része a dolognak. Ez a képtelenül nagy tudományos önkompromisszum. Hogy haragudhatik az Akadémia azért a perért? Miféle új institucziókat állapít meg akkor, amikor nem is elvben mondja ki, hanem gyakorlatiá viszi át azt az abszurdumot, hogy a Bükk-pályadíj megharagudott Csudayra és elfogult vele szemben, mert ő a Semsey-pályadíj miatt pert indított az Akadémia ellen?

Vagy ki haragszik tehát Csudayra? Berzeviczy haragszik, vagy Heinrich Gusztáv haragszik? De hiszen ők egészen jóban vannak Csuday Jenővel, mert nem őket perelte be. Avagy Csánki Dezső és Békefi Remig haragszik rá azért, mert a Semsey-pályázaton rossz kompaktossal vágatta a kéziratát füzetét? Avagy a második osztály egyetemlegesen haragszik rá? Avagy is végül meg kell állapítani, hogy nem-e netán az Akadémia minden osztálya összes ülésen haragudott meg Csuday Jenőre. És akkor haragjában ki ránczolta a homlokát: Borovszky Samu-e, vagy pedig Angyal Dávid? És ki volt még temperamentumosabb és ki tépte dühében még a haját is: Medveczky Frigyes, avagy Ortway Tivadar? Avagy a mérgelődésnek mindezt a kifejezését rábizták már a második osztálynak egyik ülésén Pauer Imrére, az osztálytitkárra? Meghagyván neki szorosán, hogy tíz percze vonuljon félre egy külön terembe és ott öt perczig függőlegesen felfelé ugráljon a levegőben, öt perczig pedig a székeket döntögesse fel azon való indulatában, hogy egy olyan ember, aki perben áll az Akadémiával, mert egyszer kiebrudalták, mégis elég vakmerő arra, hogy továbbra is folytassa a tudományos munkálkodását és legyen annyira naiv, hogy higgye az Akadémiáról, hogy az csupán csak érdemben szokott ítélkezni. Ki vakarta a fejét? Ki rágta a bajuszát? Ki tördelte a kezét? Mindezeknek a tudomásul való hozására immár joga van a közvéleménynek az Akadémia ama kommunikéje után, amely arról értesít bennünket, hogy akivel az Akadémia méltatlanul bánt, arra az Akadémia megharagszik. Sőt a legtudománytalanabban dühöng.

Nem ismerem Csuday Jenő munkájának a részletes tartalmát, sem pedig az értékét. De éppen azért nem ismerem, mert az Akadémia már a limine visszautasította, anélkül, hogy még csak bírálatot is mondott volna róla, akár jót, akár rosszat, de — ugynevezett tudományosat. De légy nyugodt, történettudásra éhes magyar publikum, azért a XVI. század története még sem marad megíratlanul, mert Csuday visszautasítása után pályázat mellőzésével megbízták azzal a kis kétezer koronával — ugyan kit bíztak meg? — hát Ballagi Aladárt.

És ezek után még csak annyi marad kérdésben, hogy ha az Akadémia a pályadíjai nevében is tud dühöngeni, érzi-e magát kötelesnek arra is, hogy — indulatokról lévén szó — el is tudjon pirulni.

Paganel.

Ha lehullanak a levelek.

Moziban. Zaj és zene,
Félhomály, léha beszéd,
Elringat száz üteme,
Lelkem már nyitja szemét
S távolba, álomba lát,
Mint delejes betegek.
Első szám. (Színes, szomorú.)
„Há lehullanak a levelek.“

Jancsi és Juliska a kertben,
Két pöttöm árva gyerek,
A vászon riadva ellebben,
Juliska, szegényke, beteg.
Levél jó a lepedőre:
Meghal Juliska őszre,
Ha lehullanak (bus zene,
Rossz zene, új zene, divatos)
Az első levelek.

A vászon bánatosan száll.
Új kép. Nyárvégi alkony.
A levél hullásra készen vár,
Falevél mulásra készen már,
Piros, mint láz beteg arczon,
Juliskát elfödi az alkony.
Jancsi félve, osonva
Ki az erdőre ered,
Hol biborosan hervadozva
Hullani készülnek a porba
Az első levelek.
(Zene, bánatos, régi, merengő,
Mintha egy régi, egy égi tájról.)
Most sóhajt elsőt az erdő,
Mi lesz most Juliskából!
Jancsi kötényét veszi kezébe
S az első esett levél
Bele hull az ölébe.
És hull a másik és hullnak váltig
S megtelik már a köténye.

És Jancsi szépen
Kötözi őket a fákra,
Nem hull le levél e tájra.
(Uj zene. Ujjongó, vigan zsbongó.)
Jancsi és Juliska ketten,
A halál tovaszáll, ő élni oly jó
S ujalni új kikeletben!

Vége. Kipirult arcok a csendben,
Dobogó szívek a csendben.
Ó Anna, szerelmem, szentem,
Dobogó szivedre jó volna ma tennem
Apadó szívemet. (Álom!)

Juliskám, beteg és örök szerelmem,
Hervad a vágy e világon,
Hervad e földi és gyönyörű kertben
Az örömdő, hervad az arcod,
De én, a meséknek gyermeke, tettem
Egy csodát, Anna, mely harsog,
Csodát, mely örökkön megőrzi neked
Mindazt, mi szép volt és ép volt teveled,
Tovább élsz zengőn és megilleted
A jövőd, veszendő, új szíveket,
Ha lehullanak is (zene, örök zene),
Ha lehullanak is a levelek!

Juhász Gyula.

Zsuzska.

Irta: BRÓDY MIKSA.

Zsuzska vezette az egész háztartást.

Már hajnalban gondoskodnia kellett a kicsinyek reggelijéről és arról, hogy idejekorán induljanak el az iskolába.

Sok baja volt Ilonkával is, aki tizig is szeretett volna lustálkodni az ágyban, ahol valósággal falta a kölcsönkönyvtárból naponta yáltott francia regényeket.

De legtöbb vesződsége volt Zsuzskának az öreggel, aki folyton panaszkodott, ha otthon volt. Fel s alá járt a szobában, a szivarcsutkákat a szőnyegre dobálta és nem volt megelegedve a renddel.

Zsuzska tudta, hogy az öreg csak idegességből zsémbelődik. El van adósodva. Az építési vállalatain, minden üzletén rajtavesztett az utóbbi időben. Balkéz-zel fogott meg mindent, úgy hogy szétmállott a kezében.

— Csak Pali jönne haza, — mondogatta még egy év előtt Zsuzska gyermekkori barátjának, Molnár Tamásnak — visszatérne a régi kedélyesség a házba.

Az utolsó évben azonban nem volt szabad Paliról beszélni az öreg előtt. Pali öt év óta deákoskodott a technikán. Építész akart lenni, mint az öreg. Kezdetben különösen merész építési tervekről irogatott haza leveleket, új építőmódorokról, művészeti forradalmakról. Az öreg csak annyit tudott belőle érteni, hogy a fia valamikor rendbe fogja hozni az ő zilált dolgait. Gazdagon fog nősülni és széditő vállalatokkal fogja bámulatba ejteni a várost. De egy szép napon Pali otthagya az egyetemet és kezdett szépirodalmat írni. Az öreg eleinte azzal fenyegette, hogy felutazik Pestre és letöri a derekát; később megátkozta és kitagadta szülei szeretetéből...

Azóta alig lehetett vele megférni. Folyton azt hajtogatta:

— Csak az anyátok tudott engem megérteni. Te, Zsuzska, szívtelen vagy. Magamra hagysz engem. Magukra hagyod a testvéreidet. Ilonkából nem tudom mi lesz. Egyebet sem tesz, mint regényeket olvas. Te pedig nem akarsz férjhez menni. Ha élne még az anyátok!

Ez volt minden beszélgetésük vége:

— Ha az anyátok még élne.

Zsuzska szó nélkül nyelte le az oknélküli szemrehányásokat és eszébe jutottak az idők, amikor az anyja még élt. A folytonos veszekedés, a családi perpatvarok, melyek szemérmetlenül folytak le a gyermekek előtt.

Néha, amikor az öreg már be sem mert menni az üzletbe, egész nap otthon pipázott, szivarozott és veszekedett. Zsuzska ilyenkor ki nem mozdult a konyhából és ott játszadozott a két legkisebbel.

Esténként aztán kiöntögette a bánatát Molnár Tamás előtt, aki a család távoli rokona volt és nemrég nyitotta meg ügyvédi irodáját a városban.

Mint minden este, ma is beszólt Kurdékhoz és levitte Zsuzskát a kertbe. Semmi különös megszólivaló nem volt ebben. Molnárék és Kurdék régi jó rokoni viszonyban voltak egymással. Tamás és Zsuzska gyermekkori pajtások voltak.

— Holnap utazom Pestre, Zsuzska — szólt Tamás. — Mit izen Palinak?

— Tamás, azt maga nagyon jól tudja, mit kell Palinak mondania. Hisz tudja, hogy az öreg emésztődik miatta. Egy esztendeje, hogy ki nem ejtette a nevét és csak tegnap vágta pofon az idétlent, mert rajtakapta, hogy Pali verseskönyvét olvassa.

(Idétlennek nevezték egymás közt Ilonkát, Zsuzska kamasz hugát.)

— Nem hiszem, hogy boldogulni tudok veled, Zsuzska. Teljesen rabja a fél tehetségének és megmámorosodott a lompos környezetétől. Az egész társaság irtózik a munkától, valósággal ópiumként szívja magába a semmittevés édes mérget, amit nirvánának nevez. De hogy magukat áltassák, rossz versikéket írnak és értéktelen, apró karcolatokat. Ezekben és üres bölcselkedésben, meddő esztétizálásban merül ki energiájuk.

Zsuzskának összeszorult a szíve. Arra gondolt, hogy már nem soká tarthat ez az állapot. Az öreg végképp tönkremegy és dobra kerül a ház. Még egy év előtt Paliba vetette minden reményét. Tudta, hogy Kollár Margit szívesen feleségül menne Palihoz és sok pénzt hozna a házhoz. De most mindennek vége.

— Mi lesz a gyerekekkel? Mi lesz az öreggel? — sóhajtotta.

Tamás nem tudott erre felelni. És ahogy a telihold ráterítette sárga fényét a lány szép szőke hajára és megvilágította nagy, kék szeméit, csak önönmagára gondolt és arra, hogy ez a szép, melegszívű, okos lány, akitől titokban szerelmesen szokott álmodozni, elveszett számára.

— A legnagyobb baj az, — mondta — hogy teljesen behálózta az a leány.

— Milyen az? — kérdezte Zsuzska szárazon, elfojtott kíváncsisággal.

— Félbolond, mint a többi, de szeretne egész boldognak látszani. Érzékiségét zseniáliskodó erkölcs-tanokkal mankózza körül. A félművelt bestia. Költönő. Tehetségtelen, mert soha magán keresztül, hanem már költött alakokon keresztül látja maga körül a dolgokat. Értelmetlen. Mert a tehetségtelenek ismertető tulajdonsága, hogy nem tudják végigérezni a maguk érzéseit és félig keletlen állapotban írják meg azokat. Mire kész a mű, már maguk sem értenek belőle semmit. De a szavak fonetikája körülhizelgi, selymesen körülczirogatja őket.

Részegek lesznek tőlük; és ekképpen mámorosan hisznek magukban.

— Mifélc?

— Semmifélc. Azt hiszem, tanítónőnek készült, majd színész akart lenni. Végül az lett, amicsoda. Olcsó cikkekét ír a lapokba és olcsó vacsorákért mindenféle egyéb szolgálatokra kész. Együtt él a fiukkal s ha végigmegy az utcán, büszkévé teszi, ha megfordulnak utána az emberek. Azt hiszi, hogy a kiváltságosságának, az íróiségének szól.

— Zsuzska! Zsuzska! — hallatszik az öreg kiáltása.

— Jövök! . . . Már megint mit akarhat? Nincs nyugtom tőle. Folyton a mamát hánytorgatja szememre, pedig amikor élt a szegény mama, egyebet sem tett, mint sirt az öreg czivakodása miatt.

— Nem szép magától, Zsuzska, hogy ily tiszteletlenül nyilatkozik az édesatyjáról!

A leány leült a földre és elkezdett keservesen sirni. Tamás nem próbálta vigasztalni. Attól félt, hogy gyengéd lesz hozzá, amitől aztán mindketten elolvadnak.

— Zsuzska! — hallatszott a közelből Ilonka hangja.

— Jere hamar. Itt a bibircsókó! . . .

Megdöbbenve áll meg a lány előtt, aki most már egészen végigterült a földön és görcsösen zokogott . . .

— Mi történt? — kérdezte Tamástól.

— Semmi. Mars vissza!

— Talán hisztérikus rohamok? — kérdezte az időtlen. Véletlenül már tudta, mit jelent a »hisztérikus« szó. Tegnap olvasta egy francia regényben, amely serdüülő leányok koránérett életéről igyekezett lerántani a leplet.

Egy ideig tanácstalanul állott ott. De később emelgetni kezdte a földről testvérét és a fülébe kiáltotta:

— Jere Zsuzska, itt a bibircsókó! Én tudom ám, hogy szerelmes beléd. El akar venni feleségül . . .

Tamás durván félrelökte Ilonkát.

— Ugyan ne bántsa! Hadd sirja ki magát. Menjen vissza és mondja, hogy nem talált minket.

Ilonka mérgesen dobbantott a lábával. Majdnem gyűlölet volt a hangjában.

— Azért sem megyek! Mi köze hozzá! Csak maga, maga ne volna, maga ne volna. Én tudok ám mindent! Azt is tudom, hogy Zsuzska magába szerelmes. De a papa majd kiveri a fejéből!

Mégis elszégyelte magát és megszökött. Ahogy futott, lábszáraitól felperdült a rövid szoknya és mert az egyik harisnya lecsuszott a cipőjéig, az egész vékony, csontos boka láthatóvá lett.

Tamás önkéntelenül mosolygott és örült, amikor meghallotta Zsuzska kacagását. Zsuzska már akkor a két karján könyökölt és hangosan nevetett, ahogy utánanézett az időtlennek.

Felkelt és lassu léptekkel indult a ház felé.

— Hová megy? — kérdezte Tamás.

— Nem hallotta? Itt van Becker! Miattam szokott jönni. Ellik, hogy üdvözljem . . .

Még egyszer visszafordult.

— Mikor utazik?

— Holnap.

— Mondja meg Palinak, hogy az öreg ellen csődöt akarnak kérni.

— Miért mondjam? Jobb, ha megírja neki.

— Beszéljen a lelkére. Ha hazajönne, minden egész másképp lenne. Ő még a kezébe vehetné a dolgokat, halasztást kaphatna. Hiszen nem rosszak itt az emberek. Tudják, hogy Palitól függ minden. Ha ő megnősül és elveszi a Kollár-lányt, az egész rongy adósságot rendezhetné . . .

— Miért nem megy maga férjhez?]

Tamásnak elakadt a szava. Láta, hogy a leánynak szikrázott a szeme . . . De csak egy pillanatig. Egész megváltozott. Visszajött Tamáshoz és így szólt:

— Nem gondolja-e, hogy nekem illenék feláldoznom magam a családért, ha már Pali elveszett a számunkra?

Tamás ebben a pillanatban elfelejtette, amit az előbb mondott és hogy még csak az imént óvatosságot parancsolt magának. Megfogta Zsuzska kezét s indulatosan rázta meg.

— Micsoda erkölcstelenség ez? Ahhoz az emberhez! Soha nem fogja megszeretni . . . És én! . . . És én! . . .

Egész magához huzta a lányt és karjával erősen megszorította a derekát.

Zsuzska elpirult, kitepte magát Tamás kezéből. Látszott, hogy dühösen mondani akar valamit, de aztán szó nélkül megfordult és elfutott. Tamás egy ideig mereven nézett a ház felé, aztán lassan kilépett az udvarból. Hazament.

Reggel levelet hozott számára a Mari, Zsuzska szakácsnéja. Nyugodt irás volt, Zsuzskának kicsi, merev, de okosan beszélő betűi. Ismerte őket, hisz amióta emlékszik, mindig irogattak egymásnak. Zsuzska szakadozott, rövid lélekzetű stílusával a következőket írta:

»Kedves Tamás. Odaigértem magam a milliomes Beckernek. Önzésből. Tetszem magamnak az önfeláldozó leány és testvér romantikus szerepében. Azt hiszem, jó dolgom is lesz. Mindig azt akartuk, hogy Pali áldozza fel magát és az ambícióját (még ha amolyan ambíció is az) a családért. Jobb így. Mire maga visszajön Pestről, meglesz az esküvő is. Isten vele. Jó utat kíván és sok szerencsét: Zsuzska . . .

U. i. Alig feküdtem le, az időtlen hozzám kívánczított az ágyba. Megengedtem neki. Reszketve bujt hozzám és egész éjjel sirt. Folyton azt hajtogatta: »Szegény Zsuzskám te! Szegény Tamás! . . . Egy eredménye volt ennek az ellágyulásnak. Ünnepelesen megígérte, szentül megfogadta, hogy többet nem fog titokban pornográfikus regényeket olvasni. Még egyszer üdvözlöi Zsuzska.«

Tamás kétségbeesetten rohant Kurdékhoz. Az uton valóságos örület fogta el. Összeszorított ököllel, fogcsikorgatva gondolta:

— Megfojtom az öreget és Beckert lelövöm, mint egy kutyát! Mit akarnak attól a kis lánytól!

Zsuzska a konyhában volt. Kávét főzött. Tamás hevesen rontott be és kiküldte a kis szobalányt a konyhából. Amikor egyedül maradtak, rácsapott az asztalra.

— Megbolondult maga, Zsuzska! . . .

Zsuzska fehér kis kezével leszorította a férfi száját.

— Csak semmi hirtelen fellobbanás, Tamás! Én tudom, mit akar most maga. Nagy számárságot. Érti? Valamit, ami nem méltó értelmes emberhez. Föl akar ajánlkozni romantikus hősnek. Azt akarja, hogy jó vége legyen az én regényemnek: Nem szégyelli magát? Épp maga, aki mindig jó tanácsokat tudott adni nekem, most elveszti a fejét és érzelmes lesz. Különben is már elkésett. Becker a mai napon félig-meddig rendezte az öreget és én odaigértem magam neki. Becsületes vásár volt. Álom a szavam egy életen át. Most menjen szépen haza! . . .

Nem engedte szóhoz jutni. Kituszkolta az ajtón és megvárta, míg távozik a kapun. Aztán visszatért a konyhába és erőset ütött a kezével a kis cseléd hátára, mert az imént észrevette, hogy hallgatózott.

Bevitte az öregnek a reggelit, Ilonkát kikergette az ágyból és nekilátott a főzésnek. Jókedvű volt és dudolt.

A kis cseléd lelkenedezve rohant be a konyhába.

— Hoztak a kisasszonynak egy táviratot! — kiáltotta.

— Na, ne kiabálj olyan nagyon. — Hát aztán!

A távirat csakugyan Kurd Zsuzskának szolt. Ez volt benne:

»Holnap jövök. A héten itt voltak Kollárék. Margitot eljegyeztem. Mondd meg öregnek, hogy minden jóra fordul. Pali.«

Összeszorult a szive. Két könnycsepp gördült le szeméről. A távirat későn jött. Lemaradt miatta talán a valódi boldogságról.

Toll és tőr.

— szept. 15.

GRÓF KHUEN-HÉDERVÁRY KÁROLYNAK szokatlan kívánsága volt ezen a héten: szeretne volna rábírni az ellenzéket, hogy nézzen meg egy modern drámát s tanulja meg, hogy néha a negyedik felvonás meglepetéseket hoz, még pedig nagyon is váratlan és kellemetlen meglepetéseket. Nem hiszszük, hogy az ellenzék tanulmányuttra indul a színházakba, mert ha az ellenzék tanulni akarna, jóval könnyebb dolgoknál kellene kezdenie, mint amilyen a modern dráma. Az urak az ellenzéki pádsorokban különben sincsenek olyan fából faragva, hogy az irodalommal és művészettel lehetne őket egy okosabb belátás ösvényére terelni. Az urak megnéznék a drámát s azt mondanák, hogy nem értik. Mert a saját érdekei ellen senkit sem lehet valamiről meggyőzni. S az ellenzék sokkal éhesebb a hatalomra; semhogy magáévá tenne olyan teóriákat, amelyek a további böjtölés üdvözítő voltáról akarják meggyőzni.

DUNAHARASZTIBÓL AZ APÁK felhozták gyermekeiket a képviselőházba. Csupa iskolaköteles gyermek, akikkel azt akarták gróf Zichy János előtt bizonyítani, hogy mekkora szüksége van Dunaharasztnak az iskolára. Gróf Zichy János bizonyítékok nélkül is elhitte volna az apáknak, hogy Dunaharasztnin nincs annyi iskola, amennyi kellene, de gyermekek nélkül ez a deputáció nem nőtt volna ki magát országos ügyggyé, országos szenzációvá. Nálunk mindennap kérnek iskolákat s ha Dunaharaszti is csak úgy kért volna, mint más község, a kérésnek nem lett volna különösebb nyoma az ország kulturtörténetében. Így azonban lesz nyoma. De nem azon a czimen, hogy százötven gyermek felrándult Budapestre s ad oculos demonstrálta neveltlenségét. Lesz nyoma, még pedig ama megokolásnál fogva, amelyet Szüllő Géza adott ennek a gyermekkirándulásnak. Szüllő Géza mondta, hogy kvalifikálhatatlan botrány a gyermekeket odahurcolni a képviselőház folyosójára s alkalmat adni az obstruáló ellenzéknek a műfelháborodásra. Mert az ellenzék most minden fölött felháborodik. Hogyne háborodnék hát fél azon, hogy iskolásgyermekek iskolát kérnek s a kormány nem a gyermekek kívánságát, hanem a hadügyminiszter követelését teljesíti? És itt válik nyilvánvalóvá a gyermektüntetés igazi célja. Dunaharasztnak már tavaly is szüksége volt iskolára. De tavaly még a koalíció uralkodott, tehát az iskolák hiánya nem volt akkorá botrány, amilyen az idén. Vagy talán higgyük azt, hogy ez a százötven gyer-

mek az idén született s valamennyi a születése évében lett egyszerre hét éves? Ilyen csodát még az Uristen se tud művelni. De lehet, hogy az ellenzék még az Uristennél is többet tud.

BALLING UR azzal kezdte meg működését az Operánál, hogy négy hónapi szabadságot kért. Dirigálnia kell valahol, tehát nem jöhet el Budapestre. A megokolás igazán ellenállhatatlan érveket hoz fel a szabadság mellett. Dirigálnia kell valahol, tehát nem jöhet el Budapestre. Szeptember elseje óta ide köti a szerződése, de ő csak január elsején jön. Mert dirigálnia kell valahol. De hát miért nem mondta le Balling ur a dirigálást azzal a megokolással, hogy szeptember elsején Budapestre kell lennie? Miért fontosabb Balling urnak Manchester, mint Budapest? És ha Balling ur tudta, hogy január elseje előtt nem jöhet Budapestre, miért kötött velünk olyan szerződést, amelyben szeptember elsejétől kezdve biztosítja magának a gázsüt? De e kérdések közül emeletes magasságba ágaskodik ki az az utolsó kérdés, hogy Balling ur hogyan akar rendet teremteni a budapesti Operában, ha ő maga a rendszeretnek ilyen fényes példájával kezdi meg működését. A legfőbb bajok egyike az volt nálunk, hogy az énekesek minduntalan lemondták egy-egy estére a fellépést. Balling ur nem egy estével, hanem négy hónappal kezdi a szereplést. Még itt se volt, s máris eltanulta az operai rossz szokásokat. Mi lesz ebből, ha Balling ur beleéli magát a pesti Opera viszonyaiba...

BUDAPEST, AZ EGY MILLIÓ LELKET számláló magyar főváros nem kap autotaxikat. Évek óta akarják, hogy legyen autotaxis alkalmatlansága is, de még mindig nem tudtuk elérni azt, amit régen elértek a százezer lakossága s folyton érezzük, városok. Folyton tárgyalnak a reformról s folyton érezzük, hogy titkon bujkáló erők megakasztják ennek a modern intézménynek az életbeléptetését. Most a körül dül a harc, hogy magyar gyártmány legyen-e az autotaxi, vagy engedjék-e meg, hogy külföldi gyárosok is idetelephessék gyártmányukat. Csodáljuk, hogy ezek a kérdések egyáltalában felmerülhettek. Ha van magyar automobil, mely minőségben és árban kiállja a külföldivel a versenyt, ám hozzák forgalomba a magyar automobil. Ha pedig nincs, engedélyezzenek olyan kocsiakat, amilyenek már vannak. Mert a magyar főváros fejlődését ahhoz kötni, hogy lesz-e automobil-iparunk, vagy sem, nagyon mostoha bánásmód lenne a fővárossal szemben s határozott czáfolata lenne annak, amit Edison mondott rólunk. Az a város még kialakulóban sincs és nem is fog kialakulni soha, amelyben csak azért mellőzik a meglévő kultúreszközöket, mert azok még nem magyar gyártmányok. Az idegen erőre nem akarunk, a magunk erejére még nem tudunk támaszkodni, — hogyan haladjunk, hogy boldoguljunk hát?

TEJESEK EGYMÁS KÖZT.

— Valamit kellene már csinálni.

— Persze hogy kellene. Egy év óta nem emeltük a tej árát. Ha ez így megy sokáig, a közönség követelni fogja, hogy szállítsuk le az árakat. A közönséget nem szabad ennyire elkényeztetni.

— Ugy van! Emeljünk, hogy ne kelljen leszállítani.

— Az áremelésre különben is elég súlyos okunk van. Kevés a takarmány.

— De ezt az okot nem hiszik el.

— Már hogyne hinnék. Csak rá kell mutatnunk arra, hogy tavaly a miniszterek utasításban adták, hogy az emberek

egyenek füvet, ha nincs hus. Az emberek engedelmeskedtek és a tehenek elől ették a füvet. Ez csak elég világos?

— Én mégis óvatosságot ajánlanék. Mert ha tulságosan drágítjuk a tejet, ránk uszítják a hatóságot, s könnyen rámegy pénzbirdságra, amit az áremeléssel keresünk.

— Erre magam is gondoltam. Az ördög vigye a hatóságot, mit avatkozik a mi dolgunkba?

— Nem is értem, miért tőrjök, hogy holmi tejmérőkkel ellenőrizték a tej minőségét. Ez ellen tiltakoznunk kell. Ha ők ráfogják a mi tejünkre, hogy az hamis, mi ráfogjuk az ő tejmérőjükre, hogy az a hamis. A mi tejünk jó, tehát nem mi csalunk, hanem ők.

— Uraim, ilyen machinációkkal nem lehet boldogulni. A hatóság mégis csak erősebb, mint mi. Talán váránk még egy kis ideig az áremeléssel.

— Nem lehet. Éppen ma kaptam táviratot a termelőimtől, hogy a községekben marhavész pusztit s a tejet nem szabad a fővárosba szállítani.

— Ez igazán nagyszerű! Nyilatkozunk hát az újságokban, hogy az országban marhavész pusztit, a tehenek kidöglenek s a főváros egyáltalában nem kaphat tejet.

— Nagyszerű, nagyszerű! Nincs tej és végre tiszta vizet adhatunk tej helyett.

Krónika II.

Oedipus király exhumációja.

— szept. 15.

Látván Oedipus király öreg és görbe csontjainak ünnepélyes kifözését, elgondolkodom: voltaképpen jóhiszeműek vagy csak dőrék az emberek, mikor oly szívesen és szorongó szívvel ülnek föl ennek a kedves szinpadi benvenuto-celliniádának? A németeknek Reinhardt és Hoffmansthal már prelegálták Sophoklest: szigorúan, kegyetlenül és vésztyjósloán; megtanították őket: a klasszikusokat imádni, félni, a talpukat csókolni; már a fejükhöz vágta az ó-kori álarczot és szabadon Danny Gürtler után elmagyarázták nekik, mi a Stimmung, a Krisztus előtti, zordon, végzetstimmung. Most reánk magyarokra kerül a sor, s mi magyarok épp oly alázatosan és dobogó szívvel készülünk a cirkusza, mint annak idején a berliniek, s oly illedelemmel pislogunk föl a monumentális Hoffmansthalra, mint vágóhídi állataink ott kiinn a Soroksári-ut végén, a Begas neves szobrára.

Jóhiszeműek vagyunk-e vagy dőrék? Ha az első eset állana meg, az ember nem is haragudhatna érte. Minden művészet kétoldalú: a teremtő elmét a megértő, vagy legalább a megértésre kész környezetnek kell öveznie. Művész és publikum: nemes házasság, amely még akkor is boldog, ha a férj okos és az asszony ostoba. Ha a közönség vakon hisz a teremtő erőnek, ha kritika és objektivitás híján követi lépéseit: deférál egy magasabb szellemi tényezőnek és mindenestre kisebb balesetnek néz éléje, mintha a dolog fordítva történik. Ha pedig odaadással, rajongással, szolgálai alázattal, szóval jóhiszeműséggel siet a drámaíró, vagy festő, vagy zenész után, ezzel bizonyítványt adott róla, hogy naïvul, de becsületesen gondolkodik,

hogy lelkében a megértés utáni vágyódás csirája él. Az alkotó lélek megnyilatkozási, közlékenységi készségének tényezői arányosan egészülnek ki a néző, az olvasó meghallgatási, mondjuk talán így: befogadási érzékével. A jóhiszemű színházlátogató a látszóve tokjában hordozza az abszolucziót minden művészi tévedés, tulbecsülés ellen.

Kérdés: a budapesti közönség csakugyan jóhiszemű-e? Akik valaha premiér-zsöllyében ültek, erre a föltevésre udvarias mosolylyal fognak felelni. Ha van jóévtágyu és válogatós publikum, akkor bizonynyal a mienk az. Az első előadások közönsége areopág, s ezzel megmondtuk azt is, hogy a néző és a művész közti helyes egyensúly színházainkban nem tartozik a köznapi dolgok közé. Egyáltalán: aki végigtekint társadalmi életünkön, hamarosan meg fog róla győződni, hogy a közönség ellenőrzése minden életviszonylatban nemcsak élénk, de gyanakvó, nem egyszer csöndesen rágalmozó. Iparban, kereskedelembe, lateiner-foglalkozásban, a legelemibb érintkezési formákban ki tudjuk és ki is akarjuk fejezni azt az érzésünket, hogy akivel szemben állunk, ne számítson a hiszékenységünkre, a járatlanságunkra. Már az a köznapi eset, hogy minden üzletben alkuszunk, mutatja, hogy a jóhiszeműség nem a legerősebb oldalunk. Az ügyvéd, az orvos hitet tesz a jövődő becsületességére. A törvénytörő tanu a vallomására. A szabónknak becsületszavát kell adnia, hogy a kínált szövet csakugyan angol, a pinczérnek, hogy a fogast ma fogták ki a Balatonból, a trafikosnak, hogy a princzesszasza fumei, a kalaposnénak, hogy a módellje párisi. Az órásnak szavatoságot kell vállalnia, a pénzbeszedő kaucziót tesz le, a pénztáros reverzálist ad, hogy nem jár lóversenyre, a bankhivatalnok, hogy nem ir alá váltót. Nincs foglalkozás, ahol kautélákat ne követeljenek, s az a megjegyzés, hogy ez csaknem mindenütt a világon így van, csupán azt bizonyítja, hogy a mai emberek általában gyanakvóak, hogy ez a karakterisztikon összenőtt a kor szellemével.

Mért lennének tehát éppen színházi dolgokban, az aranypor és csepü világában jóindulatuak és naivak? Nagyobb tehát a valószínűség, hogy az emberek dőrék, és a mundus vult decipi kiszáradva, elcsenevészedve bár, de még ott él valamelyik sejtünkben. Az ember nem bánja, ha hébe-korba elkápráztatják, ha meglepik, ha kivonszolják a napi lét egyenes országutjáról. A földolog, hogy anyagi baj e kiránduláshoz ne kapcsolódjék, s hogy az illuzió olcsó legyen. Erre a célra a művészeti dolgok természetesen alkalmasok, miután a néző szempontjából semmiféle felelősséggel nem járnak, s miután a lelki csömört csak az ideálisták ismerik. Festészeti, zenei, szobrászati bizarrériák mindig megtalálják közönségüket, amely hajlandó három óra hosszat a farsangját járnai, s ha már maga nem áll fejtetőre, nincs kifogása ellene, hogy a művészet ezt a produkciót vállalja.

Lehet-e Hoffmansthalról mint íróról beszélni? Meg szabad-e neki böcsájtani, hogy Sophoklest uszonyai

alá vette, hogy az öreg drámairót homlokon pofozta? Pár szóval felelnék e kérdésre. Az antik tragédia ma már csak mint rom él, főmotivuma: a végzet a holt nyelvek sorsára jutott, perspektívájának a múlt idő távolsága nyit teret. Görög levegő nélkül Sophokles muzeumi darab, s az antik levegőt sem rendezés, sem a postások tiszteletreméltó kara, sem fáklyatáncz, sem japán kongok, sém czirkuszi diszletek nem tudják pótolni, azt csak három tényező tudja néha még élénk varázsolni: a képzelőtehetségünk, a múlt megértése, szeretete és a klasszikus vonalak után való, eredendő vágyódásunk. Nincs az a Fred Archer, aki az Elgin-szoba lőfejeiből akár egy orrhosszat is ki tudjon lovagolni, és mégis, e lovak gyorsabbak Eclipsenél és Flying Childersnél.

Hoffmansthal Sophoklest shakespeare-i mondat-törmelékeken, meiningeni világitási hatásokon, a modern német líra bizarr szóképein át vezette el hozzánk. A hosszú uton az aggastyán görög elvesztette fogait, körmeit, rózsás arczsínét, még a mondat szerkezeit is. Az igaz, hogy viszont sok más dolgot ügyesen megtanult. Ilyen bölcseségeket, hogy: »weiss der Gott alles, einer weiss vieles«, Kr. e. az ötödik században még nem tudtak, helyesebben: nem akartak tudni, aminthogy a parasztok sem voltak oly műveltek, hogy így beszéljenek: »wie leere Höhlen starren die Häuser«, avagy: »Mörder, der mit Pantherarmen, der mit Fieber das Mark mir verzehrt«. De nemcsak Sophoklest: a német nyelvet, a germán színeket, a goethei axiómákat, a schilleri virágokat, a heinei fordulatokat, a lessingi mélységeket, Hoffmansthal szintén mind-mind megmozgatta, futásra kényszerítette, úgy hogy a végén annyian szaladnak e modern német poéta után, akár a moziképekben, ahol, a zárójelenetben, Lehmann urat a fél város kergeti tüskön-bokron át, örült rohanásban a csendőrlaktanya felé.

Hogy Hoffmansthal nyelve színes és meggyőző? Istenem, egy hirdetésoszlop is színes és egy borügynök is meggyőző. Sőt, náluk alig van színesebb és meggyőzőbb dolog a világon. Hogy a kifejezései kemények, kegyetlenek, beretvaélesek? A Waggon Lits mosdófülkéjében olvastam egyszer egy figyelmeztetést, amely így szól: »Unter den Lavabo befindet sich ein Topf«. Be kell vallanom, ennél tömörebb és szigorubb német mondatot még nem hallottam. Ennek daczára az a nézetem, hogy a szavakat és a színeket nem a fölrakásuk teszi értékessé, élővé, hanem a fogalmak, amelyekre őket rábiggyesztjük. Ha nem így volna, a szótár lenne a legnagyobb költő, a festékkereskedő a legkiválóbb piktor. Ugyanez a helyzet más művészeti perspektíváknál. A zsonglőr, aki billiárddákokat, pezsgőhűtőket, virágcsokrokat, ruhafogasokat rak össze és tart egyensúlyban, nem költi föl a rézsarányosságának, a harmóniának azt az érzését, mint egy négysoros Heine-vers; a mértani kör nem mutatja azt a befejezettséget és kerekdedséget, mint egy homerosi hexaméter. Minde furcsaság oka talán az, hogy az emberi szem romantikus és impresszionista, s éppen intuitív hajlandósága teszi

lehetővé, hogy érdeklődjön a világ szép és nagy dolgai iránt.

Hátra volna még Reinhardt. Ez az élénk ember, aki a vásári kikiáltó és az akadémiai glosszátor szerepét oly ügyesen és ártatlanul tudja összekeverni, aki a leg-erősebb drámából is szuffitákat, reflektorokat, színes rongyokat, mellvérteteket, tirádákat és pauzákat tud kipréselni, aki domesztikálni tudta a két régi ellenséget: a formát és lényegét, elannyira, hogy a végén mindkettőből háziállat lett, mondom, ez a kétlábu, tollatlan Shannon-regisztrátor, alapjában akár mulatságos széljegyzete is lehetne a modern színpadi technikának, amely magának foglalja le mindazokat a jogokat, amelyek régebben a nézőt illették meg. És pedig a meglátást, a megértést, az elmélyedést, az értelem sugarán keresztülfutó élvezetet, szóval a becses és értékes parkett-procresszust, amely a nézőből az író szövetségétársát — nem pedig rábszolgáját — alakította ki, és a fület meg a szemet mélyebben fekvő szellemi értékekkel és érdekekkel kapcsolta össze. Ma a színpad ráoktrojálja a látogatóra a maga nézetét, intonációját, meggyőződését, filozófiáját, sőt még a czipőkenőcsét és a bajuszpedrőjét is. Mint egy óriási áruház portékái zudulnak ránk a szellemi készárúk, a világfölfogás occasio-servicei, a hangulatok olajnyomatai, a 27-krajczáros okfejtések, a duodeczkarakterek, a fakturázott és ólomzárolt fölfogások, a mindenség összbirodalmának és ösztudásának bazárárjegyzékei. Nincs megállás, nincs megalkuvás, két és fél óra alatt berendezik szellemi lakóházunkat s a régi lim-lomunk künt szomorkodik a suton.

Mondom, az ember mulatságosnak is festhetné ezt a második Chronegk-et, ha nem jutna az eszébe, hogy rendszere alapjában végtelen lenézést jelent, s a gondolat szabadságot meg a gondolkodási kötelességet éppen onnét üzi ki, ahol egyik régi fészke volt: a színpadról és a nézőtérrel. Valóban oly kiskorú lenne a publikum, hogy csak tejeskávé alakjában, szájbarrágvá tudná megemészteni a dolgokat? Ily kevés glosszálóképesség lenne bennünk? Ily kevésbé tudnók megérteni a klasszikusokat, hogy Hoffmansthalnak és Reinhardtnak kell elkészíteni az in usum Delphini kiadást? Lehet, hogy így van. Miért ne? A tele ház beszél. A pénztár szorgalmasan állítja ki a vagyontalan-sági bizonyítványokat. Mi is elmegyünk tehát a czirkuszba, de netalán a megvert gladiátorok módjára porondba szurjuk a kardunkat és esdve kérjük Reinhardtot, kegyelmezzen meg ifju életünknek, mi is olvastuk Sophoklest.

Syrion.

Ha az ember vissza akarja nyerni ifjuságát, csak a boldonságait kell megismételnie.

*

Az emberek ritkán mondják el azokat az igazságokat, melyekről érdemes beszélni. Igazságainkat éppen olyan elővigyázattal kellene megválasztanunk, mint hazugságainkat szoktuk, és erényeink megválasztására ugyanannyi gondot kellene fordítanunk, mint ellenségeink megválasztására.

Kiss Erzsike.

Kiss Erzsike férjhez ment. Ez a második hőstette. Az első az volt, hogy a saját kis cipőjét ráhuzta apja lábára. Kis fitosorru lányka volt s apja kijelentése szerint csak térdig ért az ingecskéje. Kis fitos orru lányka volt tegnap is az esküvőn, de azt hiszem, ha megsegíti a jó Isten, most már nem a kis cipő, hanem a nagy papucs lesz a nevezetessége.

Azt hiszem, a költő lánya akkor is valaki, ha nem száz év múlva sütik ki, hogy volt, hogy milyen volt s miféle asszonyosság lett belőle. Pedig egészen bizonyos, hogy abban a messze időben, amikor *A Hét* olvasóközönsége már nem fog olvasni, az írói pedig nem fognak írni, egészen nevezetes kis okmány lesz *A Hét* mai czimlapja. Arról ma már az Akadémia sem vitatkozhatik, hogy száz év múlva ő is megírhatja Kiss József — monográfiáját. Talán pályadíjat is fog rá riszkirozni. S akkor a majdani okosabb akadémikus, dusan felszerelve a pszichoanalízis és írni-olvasnitudás fegyvereivel, Kiss József költészetének testi-lelki elemei között rá fog bukkanni Kiss Erzsikére, mint költői motívumra, ott is, ahol most nem is sejtik. Talán a költőnek erős mesehajlamára: ilyen hajlamhoz mindig kell egy kis gyerek, aki gondolatlanul is a lelkünkben van s akinek tulajdonképpen mesélünk, mikor éppen mese jut eszünkbe s nem filozófiai gondolat. S amikor a nagy mindenség és az emberiség rejtelmek fölött elborongunk, akkor okvetetlenül egy okos gyerekfő kell, akivel tudtunk nélkül közöljük gondolatainkat. Ez ma tapogatózás vagy mese, de száz év múlva? Amikor tudós lesz az Akadémiánk is?

De hagyjuk a száz évet. Azt hiszem, már ma is, sőt éppen ma akárkinek, aki könyvet, lapot forgat, jól esik megtudni, hogy milyen is a Kiss József lánya? Hát ilyen. Szép kis lány, vidám kis lány, komoly kis lány. Aki egy helyben ült s végül azon veszi magát észre, hogy bejárta az utját. Hogy történt, mint történt? Bizony nem tudom. De Szolnokon akadt egy derék katonatiszt, akinek eszébe jutott, hogy ennek a kislánynak a kalapjához nagyon jól illik az ő őrnagyi csákója. S a kislány föltette a kalapját, az őrnagy ur a csákóját s azon vették magukat észre, hogy nemcsak kalap és csákó, hanem a költő lánya és a császár katonája is egészen jól megférnek egymással.

Ezt száz év múlva nagyon szívesen veszi majd tudomásul a tudomány s csak ezért irtam meg.

És Kiss József férjhez adta a lányát. Ugy, ahogy költő férjhez szokta adni a lányát. Egy darab lelkét odaadta neki, de partit nem keresett számára. S a kislány elment jobbra nászutra s az apja elment balra betegnek lenni s mind a kettő meg van elégedve.

A szolnokiaknak pedig új asszonyuk lesz: Bauer Gyuláné Kiss Erzsike. S azt hiszem, a szolnokiak is meg lesznek elégedve az új asszonnyal, ahogy Kiss Erzsike is meg volt elégedve Budapesttel. S mi is meg

vagyunk elégedve, azzal is, hogy nászutra ment és azzal is, hogy édesatyja elment betegnek lenni. Legalább egyikük sem szólhatott bele, hogy mi legyen *A Hét* mostani czimképe.

Kóbor Tamás.

Utcán.

Az elébb még valakit sirattam...

Most kaczagom: ó de szép az élet!
Dalok, fények, vágyak és remények!
Éledtek egy kis pillanat alatt:

Jött egy ember; egy idegen, senki,
Ki tekintetét rajtam felejtí,
Belémmélyesztí és tovább halad.

Az elébb még valakit sirattam...

Most pedig így járok, dalos kedvvel.
Hurrá! Énrám rámnézett egy ember
S az arczába pirosabb vér szökött!

A sok ember között egy megállott!
Valakinek vágya felém szállott,
Körülölelt, lelkembe költözött.

S most kaczagom: nem hiába éltem,
S hiszem, hogy még eljősz Te is értem,
Mert valaki elpirult miattam...

Ujra várom, akit elsirattam...

Balázs Mária.

A pásztorfurulya.

Írta: ARTHUR SCHNITZLER.

Volt egyszer egy ember, jómódu családból való férfit, aki ifjúkorában sokat forgolódván mind városi, mind falusi társaságokban s végigpróbálván mindenféle tudományt s művészetet, meglelt korában utrakelt messze országok felé, ahonnan aztán csak deresedő fejjel tért vissza hazájába.

Csendes, nyugalmas vidéken, erdő szélén házat épített, a messze síkságra nézőt s egy falusi gazda bájos és éppen árvaságra jutott leányát vette feleségül.

Szülei, rokonai rég elhaltak már, régi barátaihoz semmi sem vonzotta, ujakat szerezni nem volt kedve; s így ezen a tájon, ez alatt az örökké derüsen kéklő ég alatt az ő fölöttébb kedvelt tudományának, a csillagok járása buvárlatának adta át magát.

Egyszer aztán tikkasztó éjszakán, miközben Erazmusz főnn a toronyban szokása szerint végezte megfigyeléseit, párázat szállt föl a nedves rétekről s mind sürűbb fátýolul huzódott az égi messzeségek elé.

Erazmusz leballagott a lépcsőn s jóval korábban, mint ahogy derült éjeken szokta, belépett ágyasházába, ahol hitvese ekkor már aludt.

Nem ébresztette fel, csak nézte-nézte hosszan, és bár fiatal a nő szemhéjai csukva s arcának vonásai

mozdulatlanok maradtak, fürkészőn, egyre nagyobb figyelemmel vizsgálta, mintha ez éji órán meg akarta volna lesni a mögött a sima homlok mögött rajzó sokaságát mindama gondolatoknak, amelyeket eddig jól rejtett titoknak kellett hinnie.

Végül is eloltotta a világosságot, odaült egy karosszékbe az ágy lábtól eső részéhez és az éj nagy csöndjében úgy virrasztott, szokatlan eszmélkedésbe merülten gondolkozva erről az ifju teremtésről, akihez a zavartalan házaseletnek immár három éve füzte s akit ma először látott olyannak, mintha nem ismerné.

Csak amikor a magas ablakon már a hajnali világosság első sugarai csillantak, kelt föl ültéből s aztán türelmesen várakozott még kissé, mire tekintetének hatása alatt Dionizia nagyot lélekzett, nyújtózott egyet, szemét kinyitotta s a derűs ébredés mosolyával üdvözölte őt.

De látván, mily komoly tünődéssel áll ott ura az ágy lábánál, csodálkozva és eleinte tréfás hangon kérdezte:

— Mi lelt téged, kedves Erazmuszom? Nem tudtál talán eligazodni ma éjjel az égen? Sok volt a felhő? Vagy talán megugrott valamelyik csillagod a végtelenségbe és még legújabb kitünő messzelátóddal sem bírtad visszavarázsolni?

Erazmusz hallgatott.

Dionizia felkönyökölt most kissé, fürkészőn nézte urát s tovább kérdezősködött:

— Mért nem felelsz? Valami bajod esett? Gyöngékeddel talán? Vagy megharagítottalak volna tudtomon kívül, akaratlanul? Ezt kell gyanítanom. Mert hiszen bármi más kellemetlenség ellen vizsgálásul, megnyugtatódul elvégre is itt volnék jómagam s a felelettel nem maradnál adósom oly soká...

És Erazmusz most már részánta magát, hogy feleljen.

— Tőled, Dionizia, — kezdte — ezuttal persze sem vigasztalást, sem megnyugtatót nem várhatok, mert hiszen ez az én töprengő tünődésem éppen azért nyugtalanít, mert órák hosszat gondolkóztam rólad s egyuttal tudatára ébredtem annak, hogy egészen az elmúlt éjszakáig ezt még sohasem tettem.

Dionizia a vánkosaira támaszkodva elmosolyodott.

— Nos és most már másképpen, jobban tudod-e, mint tudtad eddig, hogy gyöngéd, hü és boldog feleséged vagyok?

— Lehet, — felelt Erazmusz borúsán — lehet, hogy csakugyan az vagy; de nagy baj, hogy én ezt nem tudhatom s hogy te is épp oly kevésbé tudhatod.

— Ugyan miket nem beszélsz! Hogyan is támadhattak egyszerre ily kétségeid?

— Megmondom, Dionizia! Sem nekem, sem neked, aki előbb a szülői ház békességében és aztán az én oldalamon édegtél szép csöndesen, sohasem nyílt alkalmunk, amely megmutatta volna nekem, megmutatta volna neked, hogy milyen is vagy igazán. Sem én nem ismerlek, sem te nem ismered magadat. Honnan veszed hát, honnan veszem én jogát annak a hitnek, hogy gyöngédséged szerelem, megtántorodatlanságod hűség, lelked egyensulya boldogság volna s a szabadabb élet forgatagában is annak bizonyulna!

Dionizia szinte megnyugtatóttan bölintott.

— Hát igazán azt hiszed, — kérdezte — hogy kísértések engem még soha meg nem környékeztek? Elhallgattam-e, hogy mielőtt kezemet megkérted, más férfiak is ostromoltak, fiatalabbak, gazdagabbak, sőt bölcsőbbek is nálad?! És én, lásd, anélkül, hogy sejtettem volna a te eljöveteledet, édes Erazmuszom, valamennyit sorra kikosaraztam. És mostani napjaimban

is, ha kerítésünk mellett vándorok vonulnak, bizony látom, szemükben, fiatalos szemükből mint villannak rám nagyon is veszedelmes kérdések és vágyak. Soha még egyiküknek sem felelt szemem. Idegenből hozzánk látogató tudós társaid is, akik veled az eljövendő századok üstökös csillagairól tanakodnak, ritkán mulasztják el, az alkalmat, hogy pillantások játékaival s különös mosolyokkal értésemre ne adják, mennyivel többre bécseülnek napnál, holdnál, csillagoknál az én kegyemnek gyönyörűségeit. De vajjon részesítettem-e egyiküket is másban, mint abban az udvariasságban, amely házunk, asztalunk vendégét megilleti?!

Gunyosan válaszolt Erazmusz, a tudós:

— Csak nem képzeled, Dionizia, hogy nekem, aki annyira ismerem az embereket, ezzel valami újat, meglepőt mondtál volna. Ám hogyha viselkedésed mindenkor kifogástalan volt is, tudhatom-e én s tudhatod-e te, Dionizia, hogy megközelíthetlenséged valódnak igazi kifejezője-e? Avagy csupán azért álltál ellent minden ostromnak és a jövőre nézve is azért hiszed ilyesmi ellen vértezettnek magadat, mert eddig még sohasem jutott eszedbe, hogy ez másképp is lehetne, vagy mert ösztönszerűen félsz attól, hogy a házaselet megszokott kényelmét örökre elveszted, ha a hitvestársi erkölcs parancsain túltennéd magadat?

— Nem értem, — kiáltott közbe Dionizia — mit akarsz mindezzel mondani. Legkevésbé sincs kedvem megkísérteni ilyesmit s nyugodt lélekkel biztosíthatlak, hogy e mostani állapotomban teljesen elégedettnek és boldognak érzem magamat.

— Nem vonom kétségbe, Dionizia. De hát még most sem érted, hogy mindez mit sem jelent, mit sem jelenthet nekem immár, amikor én csöndes éji órán ráeszméltem arra, hogy lelked legmélyebben rejlő titka benned még úgy szunnyadhat illetetlenül? Hogy tehát nyugodtságomat, amely máskülönben örökre odavolna, visszanyerhessem, föltétlenül kell hogy ez a titok napfényre kerüljön s épp ezért Dionizia elhatároztam, hogy fölszabadítalak.

— Hogy fölszabadítasz? — ismételte Dionizia tanácstalanul, tágra nyitva szemét.

Erazmusz rendületlenül folytatta:

— Érts meg, Dionizia, hallgass meg figyelmesen! E pillanattól fogva minden hozzávaló jogomról, amely eddig megilletett, lemondok, le a jogról, hogy óvjalak, le arról, hogy visszatartsalak s le arról, hogy büntesselek. Sőt, igenis, megkövetelem, hogy minden kíváncsiságodat, amely csak rezzen benned, minden vágyadat, amely csalogat, tétovázás nélkül kövesd, bárhová is vezet. S egyben esküvel fogadom, igérem, Dionizia, mehetsz innen ahová akarsz, amikor akarsz és akivel akarsz menni, — s aztán visszatérhetsz akár ma, akár tíz év múltán, visszatérhetsz mint királynő vagy koldusasszony, érintetlenül vagy ringyó gyanánt, — szobádat, nyoszolyádat, ruháidat e házban mindenkor úgy találod majd, ahogy itthagytad és nem kell attól félned, hogy én, aki ittmaradok, még pedig vissza sem várva téged, valaha is bármi neheztelessel, váddal, vagy csak kérdéssel is zaklassalak elpártolásod miatt.

Dionizia nyugodtan nyújtózott el ágyán, karját feje fölé vonta s úgy kérdezte:

— Tréfálsz vagy komolyan beszélsz?

— Annyira komolyan beszélek, Dionizia, — felelt Erazmusz — hogy nincs az a hatalom e világon, nincs az a kérés, könyörgés, amely rábírhata, hogy imént kimondott szavaimat visszavonjam, megmásítsam. Jól érts meg hát és egész óriási jelentőségében érezd: szabad vagy, Dionizia!

S bucsuzásul elfordult tőle.

Dionizia még e pillanatban ledobta magáról takaróját, az ablakhoz rohant, fölszakította s ha Erazmusz hozzá nem ugrik, a következő pillanatban szétzúzódva terült volna el odalenn a mélységben.

— Szerencsétlen! — kiáltott rá Erazmusz, a remegőt kárjába zárva. — Mit akarsz?!

— Végezni ezzel az élettel, a mely mit sem ér már nekem, ha elvesztettem bizalmadat!

Erazmusz ajka megérintette homlokát a nőnek, aki csaknem eszméletlenül roskadt a karjába. A tudós melléből mély sóhajtás szakadt ki.

S ekkor egyszerre csak édes hangok csendültek a hajnali szürkületből ébredező völgy csöndességéből.

Dionizia kinyitotta szemét, figyelt, s vonásai, amelyeket imént még halálos fáradtság bágyasztott, hirtelen megélnkültek.

Erazmusz észrevette a változást és tüstént kiengedte karjából Dioniziát.

— Tudod-e, mi ez a hang? — kérdezte. — Pásztor-furulya hangja. S látod, anélkül, hogy önmagadnak megvallanád, sőt anélkül, hogy csak tudatára is ébrednél, megszáll valami s te, aki imént még a halál birodalmába kíváncskodtál, arra vagy most kíváncsi, miféle ajkon szólal meg ily szépen az a furulya. Épp azért hát itt az idő, Dionizia, hogy teljesen megértse, amit előbb még nem értettél eléggé: szabad vagy; mehetsz! Kövesd az első hívást, a csábítót és kövesd aztán a többit is, valamennyit épp úgy, mint az elsőt. Eredj utadra, Dionizia, hogy beteljék sorsod, cselekedjél úgy, ahogy a magad kedve tartja.

Fájdalmas csodálkozással nézett urára Dionizia.

— Eredj utadra! — mondta Erazmusz újra, még határozottabban, mint előbb. — Ez utolsó parancsom számodra. Az a furulyaszó, úgy lehet, az első és utolsó csábítás, amelynek engedned kell, vagy csak az első a többi, elkövetkezendő sok vagy kevés közül. Ugy lehet, valami más hang már a jövő órában visszazólit, haza; lehet, hogy csak évek múlva térsz meg, lehet, hogy soha már. Azt az egyet azonban sohase feledd: ha visszatérnél bármikor és bármiféle emlékekkel, — nyoszolyád, ruhád, lakásod: készen várnak. Sem kérdés, sem nehezítés, sohsem fog gyötörni s én úgy fogadlak, semmivel sem másképp, mint ahogy azon az estén fogadtalak, amikor ifju hitvesemként átlépted volt a hajlékom küszöbét. Most pedig, Dionizia, Isten veled!

E szavak kíséretében még egy pillantást vetve az asszonyra, elfordult, az ajtó felé sietett s szép lassan fölballagott a toronyba s ott bezárkózott.

Alig állt pár perczig a völgyre nyíló kis ablaknyílás előtt, lepillantván a völgybe, s már láthatta, mint siet ott különös lebegő járással, amelyet sohsem vett még észre rajta, átal a mezőn a felesége, mint siet a közeli erdő felé, amelyből feléje zengnek az édes, csábító hangok.

Dionizia nemsokára eltűnt a fák között s a következő perczben a furulyaszó elhallgatott.

II.

Az ifju pásztor, aki egy fa tövében heverészve, a lombok résein keresztül fölpislogott az égbolt kékségébe, valami suhogást hallván, hirtelen lekapta ajkáról a furulyát.

Nem volt csekély a csodálkozása, amint megpillantotta ezt a fehér hosszú hálóköntösben, mezitláb eléje libbenő szépséges nőalakot.

— Mit akarsz? — kérdezte — Mért nézsz rám

oly kegyetlenül? Talán tilos errefelé ily kora reggel furulyát fujni? Hajnali álmodból riasztottalak föl talán? Hát tudd meg, én a napkeltével szoktam kelni s akkor fujom furulyámat, amikor nekem tetszik. S ebből, hidd meg, nem engedek!

Igy szólt, fejét megrázva a pásztor és fürtjei csak úgy verdesték homlokát, aztán megint odanyujtózott a fa tövébe, fölpislogott a magasba s furulyáját a szájához illesztette.

— Ki vagy te? — kérdezte Dionizia megindultan.

Boszusan vette le szájáról a furulyát a legény és nagy hetykén így felelt:

— Azt hiszem, már csak nem nehéz kitalálni, mi vagyok, hogy pásztor vagyok. /

S újra fujni kezdte furulyáját.

— Hol a nyájad? — kérdezte Dionizia.

— Hát nem látod, amott a fatörzsek közül hogyan fehérlik ide az a messze sáv? Ott azon a tisztáson legelnek juhaim. De azt mondom ám, közelükbe ne menj, mert ijedősek és ha idegent éreznek, szétszaladnak a világ minden tájéka felé.

S furulyáját megint ajkához emelte.

— Hogyan kerültél erre a vidékre? — kérdezte Dionizia. — Még sohsem láttalak!

Erre felszökött fektéből a legény s haragosan felelt:

— Én az én nyájammal szabadon vándorolok az egész országban. Egyik nap itt, másik nap ott, harmadik nap amott vagyok s épp azért már mindenfélét megéltem. De már olyat még sem tapasztaltam, hogy kora hajnalban hálóköntösös hölgyek toppantak volna elem mezitláb a harmatos pázsitra s faggattak volna olyasmik felől, amikhez semmi közük s épp akkor, amikor én furulyázni és a nap fiatal szemébe pislogni akarok.

Megvetőn mérte végig Dioniziát, szájához illesztette furulyáját, belefujt és sarkon fordulva odább ballagott a ragyogó tisztás felé.

Dionizia ekkor nagyon elszégyelte magát mezitlábassága és hálóköntöse miatt; megfordult és hazafelé indult.

De miközben a furulyaszó mindmesszebből hangzott, egyre nagyobb boszuság fogta el: szemtelen fickója! Hogy el tudnám törni a furulyáját!

S eszébe jutott, hogy nem is illik előbb hazatérnie, mielőtt ez a vágya be nem teljesül. S nagy sietve lebbent az erdőbe a hangok felé.

Homlokát verdesték a galyak, a hájába beleakadtak a levelek és mindenféle giz-gáz tapadt a köntöse aljába.

De ő nem bánta, finom ujjaival utat tört az ágak sűrűségén, a tuskés akadékokat letépte köntöséről s hajából kirázta a leveléket.

Keresztülment az erdőn s ahogy kiért belőle, gyönyörködve látta, mint terül ott előtte a kék-piros és fehér virágokkal tarkálló mező. S a tisztás tulsó szélén ott állt fehér állatai között az ifju pásztor s a ragyogó verőfényben aranyként csillogtak szőke hajának dus göndör fürtjei.

A legény rögtön észrevette a feléje közeledő Dioniziát, szemöldöke boszusan rándult ránczba s keze tiltón, elutasítón meredt ellene.

Dionizia nem törődött ezzel, odafutott a legényhez, kikapta az ámuló fiu kezéből a furulyát, kettétörte s darabjait odadobta a lába elé.

A fiu csak most eszmélt. Csuklón ragadta Dioniziát s földhöz akarta vágni. Az erős, fiatal nő védekezett, úgy viaskodtak, a fiu szeme haragosan lángolt bele a nő szemébe, lihegő lélegzete oda-odacsapott fehér homlokára. Ajkát összeszorította, Dionizia pedig csak neve-

tett; hirtelen aztán elengedte kezét a fiu, derékon kapta és karjába zárta.

Dionizia vére hatalmas hullámmal háborodott meg; de menekülésről most már szó sem lehetett.

S amint az ifju pásztor örületes erővel szoritotta mindjobban magához, nem is szegült már ellene, sőt bágyadozón szinte odaomlott a fiu mellére, összefonódva lehanyatlottak a pázsitra és Dionizia sohasem sejtett gyönyörűséggel adta meg a fiu kegyetlenül mohó csókjainak magát.

S aztán egyik nap a másik után mult, együtt bolyongtak vidékről vidékre. Forró dél idején nagy fák árnyékában heverésztek, éjszaka boldogan feküdtek messzeterülő magányos réteken.

A nyáj pedig nem hallván többé a megszokott furulyaszót, napról-napra fogyott, szerteszéledt s végül csak egyetlen kis fehér bárány ballagott a szerelmes párral.

Száz napragyogásos nap és száz csillagfényes éj után egyszer aztán hűs szél süvitett végig erdőkön, réteken s álmukból kegyetlenül riasztotta föl a szerelmeseket. Dionizia borzongva nézett körül a sikon, ahol fölébredt.

— Ébredj! — kiáltott rá a fiura. — Kelj föl, én fázom. Ott messze, a ködös távolban mintha házak fehérleányok; ez az ut oda vezet, eredj, siess, hozz cipőt s ruhát nekem!

A pásztor fölkelt, utolsó báránykáját magával vitte, eladta a városban és árán megvette, amit Dionizia kívánt.

Dionizia felöltözködén, megint elnyújtózott a pázsiton, karját keresztbe fonta a feje fölött s így szólt:

— Most már szeretném, ha megint furulyáznál valamit.

— Nincs már furulyám — válaszolt a pásztor. — Te törted el!

— Mért engedted?! — felelt Dionizia és körülnézvé, kérdezte: hova lett ezüstgyapjas nyájunk?

— Elszéledt, mert nem hallotta furulyám szavát — felelt a legény.

— Mért nem vigyáztál rá jobban?!

— Semmivel sem törődtem, csak veled!

— De hiszen ma reggel még láttam egy kis báránykát.

— Eladtam, hogy cipőt, ruhát vehessek neked!

— Hát minek hajtottál az én kérésemre?! — szólt Dionizia boszankodóan s fölkelt s elfordulván továsietett.

— Hova még? — kérdezte a pásztor fájdalmas elámulás hangján.

— Hazamegyek! — felelt Dionizia és méla vágyódással gondolt Erazmuszra.

— Nagy ut az! — mondta a pásztor. — Egyedül el nem találsz oda; de én elkísérlek.

— No hiszen, még csak az kellene, hogy gyalog járjam meg azt a nagy utat!

E pillanatban lenn az országuton hintó robgott el. Dionizia utána kiáltott s intett a kezével. De a kocsis nem törődött vele, közibe suhintott a lovaknak s továbbhajtott. Dionizia még nagyobb kiáltott. A hintó ablakán ekkor kihajolt valaki s arrafelé fordította a fejét, amerről a kiáltás hangzott. Megpillantván a szép asszonyt, megállást parancsolt a kocsisnak, kiszállt a kocsiból s elébe ment Dionizianak, aki a mezőről az országutra sietett.

— Mit kívánsz? — kérdezte. — Mért integetted s kiáltoztál?

— Kérlek, — felelt Dionizia — adj helyet nekem kocsidban s vigy hazámba engem.

S megmondta, ura merre lakik.

— Szívesen teljesítem kívánságodat, csudaszép asszonyom, — felelt az idegen — de a te hazád bizony messze van s mivel éppen messze útról térek vissza, mindenekelőtt haza kell sietnem, hogy utánanézzek ügyeimnek. Ám örömet látlak vendégemül s mielőtt hazafelé indulnál, jó lesz, ha legalább egy napot s éjet pihensz.

Dionizia beleegyezett; az utas udvariasan ajtót nyitott s beengedte hintójába az asszonyt, aki a sarokba huzódott, anélkül hogy csak egyszer is hátranézett volna a pásztorra. Az idegen pedig melléje ült.

A kocsi újra elindult. Eleinte a faserszegélyezte országuton haladt, majd pedig csinosan épült kis házak között robgott tova.

— Hol vagyunk? — kérdezte Dionizia.

— Amerre itt ellátsz, — felelt az idegen — az mind az enyém. Gépeket építek országszerte s ezekben a falvakban, amelyeken keresztülutazunk, mind az én munkásaim laknak.

Miközben az idegen így beszélt, Dionizia figyelmesebben kezdte nézegetni s látta, hogy a férfi összeszorított keskeny ajka csupa elfojtott erőből duzzad s fényes szeme mily büszkén és kérlelhetetlenül tekint maga elé.

Az éj leszálltával megállt a hintó valami várszerű épület előtt. Nyílt a kapu. Márványfalas fehér terembe léptek, amely káprázatos fényben csillogott.

Az ur hívására megjelent egy leány s Dioniziat pompás kényelemmel berendezett szobába vezette; segédkezett a vetkőzésében s aztán föltárta előtte a szomszédos, kristályképek fényben uszó fürdőhelyiség ajtaját, ahol Dionizia szinte kéjjel merült a langyos, jóillatú vízbe.

Nemsokára újra megjelent előtte a leány s megkérdezte, egyedül vagy a házigazda társaságában kíván-e étkezni. Dionizia azt mondta, hogy ma egyedül óhajt maradni, mert tudta már, hogy elég sokáig fog itt mulatni még s bő alkalma lesz vendégül látóját annyira megismerni, amennyire máris vágya támadt.

(Folytatása következik.)

Saison.

Reinhardt Oedipusa.

(Hogyan képzelik a Fürdő-utca környékén.)

— Nagyszerű már az is, hogy nem Oedipus, hanem Odiposz!... Azt mondják: Odiposz segits! Odiposz segits! Odiposz segits!

— Nagy ember ez a Reinhardt! Zsidó?

— Modern ember utolsó izéig. Amit bizonyít az is, hogy tömeghatásokra dolgozik. Dolgozott már maga tömeghatásokra?

— Bevallom, nem. Különben egyszerű a dolog. Én nem is tudom, mi az: tömeghatás.

— Ez is egyszerű. Tömeghatás az, amikor egy darabot a cirkusban játszanak. Érti? Oedipus bejön lovon...

— Pardon...

— Kérem, ne zavarjon! Oedipus...

— De kedves Kelemen ur...

— Mondom, hogy ne zavarjon! Oedipus a lóval...

— Csak azt akartam mondani...

— Magával nem lehet komoly dolgokról beszélni. Hát mit akart mondani?

— Hogy majdnem rosszul tetszett magát kifejezni. Azt tetszett mondani: Oedipus...

— Jó, jó. Szóval, Oediposz bejön és Beketow meghajol a néptömeg előtt. A néptömeg ezt kiáltja: Oediposz segits! Ez a tömeghatás.

— És mindezt az a Reinhardt írta?

— Várjon! Ez még semmi. Kiderül, hogy Oedipus...

— Pardon, már megint majdnem rosszul mondta...

— Oediposz feleségül veszi a saját anyját, egy bizonyos nevezetű Jokastét, aki — mint a biblia mondaná — nemze neki több gyermeket. Az egyiket Antigonának hívták...

— Muszáj volt neki a saját anyját feleségül venni?

— Persze! A sphinx így parancsolta... Ő ugyanis megfejtette a sphinxet, mind a kettőt, amelyik az Operaház előtt áll, és még senki sem tudta megfejteni, miért áll ott.

— Hát miért áll ott?

— Mint a némaság és hangtalanság szimbóluma.

— Óriási ember ez a Reinhardt!

— Ez még semmi. A fő a tömeghatás!

— Ezt már mondta. Hogy a darabot a czirkuszban játszzák...

— Ez csak egy része a tömeghatásnak. A másik része, hogy drága beléptidijak mellett nagyon sok ember férjen bele a czirkuszba, vagyis egy egész tömeg. Persze, így százezreket keres vele a szerző.

— Valami Sophokles nevezetű ember a szerző...

— Nem. Reinhardt írta a darabot és Sophokles fordította.

— Lovak játszanak a darabban?

— Azt nem tudom. De Oedipus felül egy sphinxre és bemutatja az iskolalovaglást. Ekkor belép Jokaste...

— A felesége?

— Az anyja... És amikor kiderül, hogy az anyja a felesége; ebből sok jó viccz keletkezik; ami egy ilyen operettben fontos kellék.

— Miféle viccz?

— Mert kiderül, hogy Jokaste nemcsak a férjének az anyja, hanem a saját maga mamája is.

— Óriási ember ez a Reinhardt. És ez hogy derül ki?

— Egyszerűen. Oedipusnak és Jokastének gyermekei vannak. Ezeknek a gyermekeknek, ugy-e, Jokaste az anyja; de minthogy Jokaste Oedipusnak is az anyja, vagyis a gyerekek apjának az anyja, tehát Jokaste a saját gyermekeinek a nagyanyja, vagyis önmagának az anyja.

— Ezen fognak nevetni.

— Pláne amikor kiderül, hogy ily módon Jokaste az anyósa Oedipusnak, mert a feleségének az anyja! A kar erről elénekel egy strófát és egy antistrófát... Reinhardt e célból gyönyörű kardalosnőkről gondoskodott és antidalosnőkről. Utóbbiakat a magyar királyi Operaházból... De még mindig nem ez a fontos.

— Az ember pedig azt hinné, hogy ennél többet nem is lehet kínálni a nézőknek.

— Dehogy! A nép jön és így kiált: Oediposz segits! Ezt azért kiáltja, mert valami járvány van az országban.

— Ahá! Oediposz a tisztí főorvos.

— Biztos, hogy az, mert nem tud segíteni. A járvány egyre terjed és mindez azért, mert kiderült, hogy Oedipus megölte a saját apját, Lajust, aki a sógora...

— Ez vicczes!

— Amikor ez kiderül, Jokaste felakasztja magát a szobában, mire Reinhardt jelt ad a kórusnak, amely rágyújt egy antistrófára.

— Óriási ember ez a Reinhardt!

— A járvány azonban nem mulik el, egész tömegek pusztulnak el benne. És lássa, ez is tömeghatás.

— Persze, a kolera és a pestis a legnagyobb tömegható.

— De Reinhardt nem csügged; mert az összes városligeti csibészeket összeszedette, hogy azok berohanjanak a manézsba és kiáltsák: Oedipus, segits!

— És Oedipus?

— Oedipus kijön a szobából, ahol egy késsel kiszurta mindkét szemét; szólni akar, de nem tud...

— Miért nem tud?

— Mert Reinhardt jelt ad a kórusnak, hogy énekeljenek el egy strófát.

— Van már jegye?

— Van. A feleségem kíváncsi, milyen toaletteben fog megjelenni Jokaste, Oedipus felesége.

— Hallom, hogy ezt a darabot már játszották a Nemzeti Színházban.

— Igen. De ott nem volt tömeghatás. És tömeghatás nélkül nem ér semmit egy darab.

— Hát miért nem adnak minden darabot a czirkuszban?

— Nem lehet. Olyan helynek is kell lenni, ahol a lovak játszanak és nemcsak néznek.

— Ebben van valami. Megnézem ezt az Oedipust.

Maitre Jacques.

INNEN-ONNAN.

> Edison. A mai világnak sokak szerint legértékesebb, de kétségtelenül a legérdekesebbek közül való embere, Edison Alva Tamás az elmúlt héten itt járt nálunk Budapesten. Másodszor hagyta most oda szülőföldjét, Amerikát, amely nélkül és amely nélkül ő elképzelhetetlen. Az edisoni szédületes és valószínűleg bluff-szerű hatással dolgozó találmányok kiegészítő-részei Amerika kulturhistóriájának, viszont egy lángelme, ugy mint Edison, sehol máshol nem fejlődhetett volna ki, csak Amerikában. Az Unió boldog földjén, ahol nincsen kvalifikációs törvény, tehát nincsen is »hivatalos« tudomány és ahol a pályaválasztás sem erkölcsi, sem társadalmi károkkal nem jár, nem megy »Entgleisung« számába, hanem ellenkezően, gazdasági jobblétért történik. Amíg nálunk a pályaválasztató ember mulhatatlanul valamelyes lenézésnek van kitéve és még Bismarck is bizonyos lenező gunylyal beszélt a pályatévészett existenciákról, addig Amerikában egyáltalán

sénki sem csodálkozik el azon, hogy valaki akár már deresedő fejjel is pályáját változtatja. Ez a nem is isteni, hanem talán több, mert valóban emberi szabadság nevelhet csak Edisonkat. Akik rikkancsból kisvállalkozóvá, azután elektrotechnikussá, azután gyárossá, azután pedig a világot sem »tudóssá« alakulnak át, hanem még a kulminálásuk idején is megmaradnak man of business-nek, üzletembernek, aminek Edison is mondja magát. És ennek a nagyon tisztéletreméltó és megdöbbentően zseniális self-made man-nek önmagával szemben is igaza van, amikor mindig elhárítja magától a tudós czimét. Véghetetlen nagy áldása az emberiségnek és ha a gramofont ki nem találta volna, már életében minden tisztelet megilletné, nélküle, az ő találmányai nélkül elképzelhetetlen már a világ, mert telefon, izzólámpás, mikrofon és mozgófénykép immár mulhatatlan szükségletei a mai embernek. De Edisonnak mégis igaza van saját magával szemben is, amikor nem tudósnak, hanem csupán üzletembernek vallja magát. Mert ismétlem, véghetetlen nagy áldása az emberiségnek, de azért a találmányai csupán csak egy zseniális üzleti agyvelő esetéről-estéről való ötletei, amelyekbe csak az egy irány, az elektrotechnika ad valami rendszerfélélt is. Ezért áll pusztán emberi nézőpontból tekintve is igen nagy magasságban felette Pasteur, aki a rendszeres munkájával új kort hozott az orvostudományra és megdöntve a Galenus óta uralkodó spekulatív és dogmatikus irányt, helyébe immár örök igazságul a szabatos kísérletezést állapította meg. Pasteur megszületett volna tudományos elődök nélkül is, az ő tanításán azután már indulhatnak az újra törekedők, Edison elődök nélkül annyira elképzelhetetlen, hogy első találmányai tulajdonképpen nem is voltak találmányok, hanem csak előzetes találmányok tökéletesítései. Hogy az ő munkájának a hasznát mégis közvetlenebbül, hogy úgy mondjam, rövidebb uton élvezzi az emberiség, mint a pasteuri munkát, ez volna az ő módszerének a dicsérete, ha módszert és Edisont egyáltalán lehetne egy lélekzettel emlegetni. Nem a módszerének, ami nincs, hanem neki magának a dicsérete. És ezzel a tisztelettel nem kölcsön számába adozunk neki, mert azokat a szíves szavakat, amiket Budapestről mondott itt való tartózkodásakor, részben a tizennyolcz óra futó impresszióinak számíthatjuk be, részben pedig a vendég kötelese és kedves udvariasságának. Avagy pedig, hogy csapnivaló rossz szójátékkal fejezzem be az ügyet, eszembe jut, hogy aliquando autem dormitat bonus Homerus, néha még Homérosz is szundikál és néha még Edison is csak alva mer tamaskodni.

* * *

24 **A zengő hegy.** Katánia fölött hull a hamueső. Az alvó hegy megmozdult és zengése megrázza egész Sziciliát. Ezer méteres folyamokban, ötvennégy új kráteren keresztül ömlik belőle a láva, ez a szörnyű kovásza a világnak. A sárgászöld szőlőfűrtök, amiket a nyáron még reménykedve nézett a gazda, visszakerültek a föld alá, ahonnan a déli nap melege kicsalta őket. Nem lesz belőlük bor még nagyon sokáig. Talán majd csak századok múlva, ha új venyigét dugnak a kihűlt lávák domboldalába. A civilizáció minden munkája kárba vész a mozgó, tüzes fal előtt, amely egyre szélesebb körökben terpeszkedik szét, maga alá temetve az eleven életet. A belső, a régi, az őselet, a tüzszerű szörnyeteg dühösen fujva tekint ki a mélyből és perzselő lehelete előtt hamuvá semmisül a külső, az új, az egyetlen hitt élet. A régi világ áll harcba újra az ujjal, mint már annyiszor évezredek óta. De daczára a vak elementum borzalmasan nagyszerű erejének, úgy érezzük, hogy az ősi erő már nem az a minden időkre szóló szörnyű valami, ami azelőtt volt. Pár száz esztendő múltán újra napfény ragyogja be az eltemetett szőlőskertet, úgy mint ma Pompejít, Stabiit, vagy Herkulanumot. A kultura apró, de elpusztíthatatlan csákánya diadalmasan száll perbe a zengő hegyek lávát okádó sárkányaival, amelyeknek mérge már nem öl halálosan örökre.

24 **Az utolsó mohikán.** Az utolsó mohikánt valahogy Prikulics Vaszilijnek hívják és valahol az Avason lakik, egy kis oláh faluban. És nemcsak a higiéné követelményeinek szuverén megvetésében tart rokonságot ifjú korában jobblétre szenderült Unkas főmohikán ur jó atyjával, — ettől még modern alanyi költő is lehetne Newyorkban — de különösen a skalpolás körül elért eredményében, amivel alighanem egyedül tartja a világrikordot. Bár nevezett Vaszilij szószerint szenvedő hőse volt a nevezetes eseménynek, amennyiben az ő feje szolgáltatta a diadaljelvényt, mégis sokan irigykedve tekintgetnek rá a falujában: jó fej az, amelyikre a lenyuzott bőrt is vissza lehet huzni. Mert a kiváló pakulár ezt cselekedte még a vasárnapi legényviadalban, mikor is a bicskákkal tudvalevőleg nem a fogát piszkálja az áldott falu fiatal-sága. Vaszilij is így jutott ahhoz a piros stráfhhoz, amit egyik fülétől a másikig, a homloka közepén keresztül aczéllal huzott az egyik pajtása, ennek utána pedig üstökön ragadva úgy lehámozta a derék oláh fejét, mint ahogy a zöld diót szokták. De ezen a ponton nyert történelmi jelentőséget a kemény pakulár-fej tulajdonosa, aki megfogá ugyanis a nyakára huzott eleven héjat s visszarántotta megint a természetes helyére. Azután pedig fölvergve a süvegét, tovább folytatta a skalpolást, amihez legalább annyira ért, mint Unkas mester. Pedig ő még csak nem is tudja, hogy ki volt az a Mr. Cooper, aki a skalpvadászokat föltalálta.

* * *

24 **Köménymag és kolera.** Az eset nincs minden tanulság nélkül és mint adalék a mi lassan, de biztosan fejlődő kultúránkhoz is bir némi érdekességgel. A héten valamelyik felvidéki faluba egy zsák köménymag érkezik Pestről a boltos czimére, aki együtt árulja a sáfrányt, papucsszőget és képeslevezőlapot. Mikor a vasutnál a czimzett át akarja venni a küldeményt, megjelenik a hatóság, a hivatalos közeg és mert tudja a törvényt, szigorú arccal szól: ez a köménymag közveszélyes, koleragyanus és előbb fertőtleníteni kell, csak azután vehető át. A kereskedő is olvas ujságot, tehát ő is tudja a rendeletet és bólint: rendben van. És eddig csakugyan rendben is van a dolog. De most jön a fertőtlenítés. A zsák köménymagot a hivatalos közeg beledugja egy szublimáttal telt hördőba, egy napig áztatja benne, aztán kitergetti a napra száradni és végül átadja a kereskedőnek: passzirt, most már nincs baj, mehet. És ha a kereskedőnek, a kis falusi szatócsnak nem jut eszébe, hogy a szublimátba áztatott köménymag, ha nem is veszélyes már a kolera szempontjából, de talán annál inkább az a fölszivódott szublimáttól: másnapra a köménymagos levesével a fél falu megmérgezi magát. És mindez azért, mert a hatóság is tudja a törvényt, a zsidó boltos is, de szerencsére ezenkívül az utóbbi még az egyszerű józan eszét is tudja használni.

* * *

24 **A halott szomszéd.** A halott szomszéd már régen halott. Annyira régen, hogy már csak csontból és koporsódeszkából van és Budafokon található, igen kevés kilométerre a gyönyörű fővárostól. A halott szomszéd különben jó ember, csendes ember, amint az illik is hozzá, csak éppen szörnyű egészségtelen lehet annak a csomó nyomorult élő embernek, aki szomszédságba keveredett vele. Még pedig közeli szomszédságba, mert a budafoki temető szélén, közvetlenül a sírok mellett, velük egy szintben vannak azok a barlanglakások, ahol Gorkij egészen új impressziókat szedegethetne föl. Ebben a rovatban, ezeken a hasábokon csaknem hétről-hétre akad egy olyan cikkecske, aminek bátran lehetne azt az állandó czimzett adni, hogy adalék a magyar kultúrához. De ennél szebb, csattanósabb és eklátásabb példányt lámpával is nehéz keresni. Igaz, hogy csak keresni nehéz, mert találni, azt találhatunk

még olyanabbat is. Megnyugtató azonban még a dologban az, hogy a papnak is itt van a háza, a földben. De még ennél is megnyugtatóbb az, hogy a pap nem lakik benne. Nem, ő inkább kiadja bérbe a szegény embereknek.

SZINHÁZ.

Négy kötet Ibsen. A hátrahagyott munkái fekszenek előttem, négy sűrűn nyomott kötetben Ibsen Henrik tervei, fragmentumai, félbemaradt ideái kínos rendezettségben egymás mellett. Ő, mily magasan és csöndben állott Ibsen műhelye, míg meg nem érkeztek eléje a germán filológusok. Lihegve jöttek, betörték az ajtót, rendszereztek odabenn Ibsen Henrik gondolatait és kis számokkal látták el minden ötletét. Azután szétnéztek: ott feküdtek, papirosból kivágva, Ibsen alakjai. Kis emberké, egy-egy Ibsen-kaszt, melyből majd minden drámába jut egy. Itt vannak például a *szavalók*. A legfelsőnek Falk a neve, a legelső a hátgerinczsorvadásos Rank doktor. Ők fognak majd prédikálni és erényről szávalni a drámákban. Külön csoportban fekszenek a könyvnyelvények, Hjalmar Ekdal haja kiszökéllik közülök. Itt hevernek a helyi alakok, nyomdászok, kis norvég lapok szerkesztői, törpe társadalmak vigécei és mindegyikre ráírva a vezéreszme. Egy másik asztalon itt vannak a nők: mind belékeverednek az életüknél hosszabb tragédiákba, a leányaikhoz utalják a telhetetlen nemezt. És a különös műhely egy különös sarkában nyugosznak az Ibsen szimbólumai. A vadkacsa, kinyesve egy éjszakai ballada sorai közül, a legendák hideg fehérségében. A fehér lovak, a gyermekkori félelem rettentő fantómjai. A Solness hárfái és a Lövborg cserkoszorui, — mi van még? A tengerek asszonyának egy bus kis szimbóluma, az amphioxus lanceolatus, a legkisebb tengeri gerinczes állat, meg a végtelenbe vezető átmenet... És a műhelyben egy csomó teleirt papírlap is látszik: az Ibsen Henrik erkölcsi törvényei. Rongy lapokon, el sem készült vázlatokban. Az Ibsen műveinek rettenetes partitúrája ez. Innen dirigálta le a drámái életét. Minden motivumnak van kezdete, vége, egy emberben kezdődik, egy másikkal hal el. És nem vágtat senki a másik szavába. Ha a karmester int, a motivumnak be kell fejeződnie, bár a hangszernek lehet hogy még valami mondanivalója volt. Hjalmar Ekdal fejében talán más, okosabb gondolatok vannak, mint amiket el kell mondania. Ő sejt, hogy öngyilkos lesz a leánya és egy negyedórával előbb be akar rohanni hozzá: de nem lehet. Ibsen azt parancsolja, hogy maradjon, reggelizzék, szavaljon és bár minden porcikája ég a félelemtől, Ibsen, a bábjátékos, komolytalan és közömbös szavakat ad a szájába és meg kell várnia a revolverlövést... Vagy Nóra tán szívesen megy el hazulról? Örömet maradna otthon, de nem lehet. Ibsen hatalmas és nehéz motívumot bízott rá. Mint egy kegyetlen, hatezer év előtti kodifikátor, élteti és öli meg az ő társadalmát és nem ismer kegyelmet. (És az ilyen tulszigoru kodifikátorokat hatezer év után néha erkölcsi smokknak hívják.) Ibsen épp olyan pontosan írja le az alakjainak lelki berendezését, mint a szobáét, ahol játszanak. Minden emberének le van írva a belső szcenáriuma.

Ezek a germán filológusok, akik most felkutatták a műhelyét, sok-sok dialógjától vették el a kedvünket. Katedrák szaga érzik, minden pontosvesszőt megmagyaráznak, a pongyolái felkutatva, a koturnusait megmérték, a levegőbe rázták a fiókjait. Mindent, mindent kiadtak. Most már tudom, milyen napon, hány óra, hány perczkor jutott eszébe a költőnek a Rosmersholm *a)* vagy *b)* eszméje. Egyszer 18... nem tudom mikor augusztus huszonkilencedikén megállt a tengerparton. (Tenger asszonya *d)* és *f)* eszméi). Junius

huszadikán szirokkó fujt Afrikából (Peer Gynt *j)*, *k)* eszméi) És így tovább, — négy kötetben át.

Mi van még e sok filológia mellett? Egy édes, szerelmes vigjáték, patétikus versekben, melyek alatt állandóan itt sötétedik az erkölcsi lóláb. De egészben véve, Ibsenhez közelebb jutottunk, talán nagyon is közel és ez akkor is baj, ha az ember nem is vallja Lemaitre különös elvét: »Ibsen azért áll távol és azért nem érteti meg magát, mert ha közel és érthető volna, akkor az ember látná, hogy tulajdonképpen nincs is rajta mit megérteni...«

Sz. L.

Művészet.

Őszi kiállítás.

Itt van az ősz, itt van újra és itt van a Nemzeti Szalonban az őszi kiállítás, amelynek nincsen semmi más létjogosultsága, csak hogy éppen ősz van és ősszel kiállítást szokás rendezni. Nem tudom, hogy miért szokás, de tény, hogy a világnak nagyon sok és minden hivatalos jellegű egyesülete az évszakok szerint rendezi a maga czéczóit: kiállítás azért, mert ősz van, mert tél van, mert tavasz van, szóval mert odakint megváltozott az idő és elkövetkezett egy dátum, amelyen az egyesület programjában valamely kiállítás megnyitása szerepel. Ez a dátumos berendezés érdekel bennünket a legjobban a Nemzeti Szalon kiállítása alkalmából, mert most megint alaposan csődöt mondott, mint annyi máskor és ennek a csődbejutásnak az okai valószínűleg magában a rendszerben rejlenek. Ez a rendszer ugyanis az idők folyamán teljesen belekozmoszódott a bürokratizmusba és úgy verkliz le a maga előre megállapított műsorát, mint egy járásbíró vagy akármiféle köztisztviselő a letárgyalandó ügydarabokat. Egy félévvel előbb kitűzi a határnapokat, amelyeken a feleknek be kell jönniök, akár akarnak, akár nem. A felek azonban, miként a példa mutatja, nem sokat törődnek az előre kitűzött terminusokkal és egyszerűen nem jönnek be, mert ők művészek, akiknek egyedül az inspirációjuk diktál. A tárgyalás azonban mindamellett meg lesz tartva, ha nem valódi művészekkel, hát olyanokkal, akiknél az inspirációnak ugyan se hire, se hamva, de viszont megvan az a jó tulajdonságuk, hogy pontos mesterember módjára beszállítanak annyi képet, amennyi fölé oda lehet írni, hogy: őszi kiállítás. Így történt, hogy a Nemzeti Szalon kiállítást rendezett, anélkül, hogy lett volna kiállítani valója és az egyesület termeiben egymás hátán tolong egy csomó kép, amely nem éri meg azt a fáradságot, hogy az ember reájuk emelje a tekintetét.

Meg vagyunk róla győződve, hogy a magyar közönségnek semmi szüksége sem volt arra, hogy ezek a képek a szeme elé kerüljenek és azt hisszük, a Nemzeti Szalon sem nagyon büszke reájuk. De hát akkor miért állította ki őket? Vajjon kötelességének tartja-e, hogy őszi kiállítást rendezzen akkor is, ha a magyar piktúra nincsen kiállító kedvében? Teljes tisztelettel hozzuk tudomására, hogy nem tartjuk őt erre kötelesnek, sőt egészen más fogalmaink vannak egy ilyesfajta művészeti társulat feladatairól. A kiállítás nyilván egy találka, amelyen a művészek és a közönség cserélik ki a mondanivalójukat és az egyesületnek csak akkor szabad ilyen találkát rendeznie, ha arra a művészeknek és a közönségnek, vagy legalább az egyiknek közülök szüksége van. Evégből állandó kontaktusban kellene lennie úgy az egyik, mint a másik féllel, kilesni az óhajait, ismerni a vágyait, szemmel tartani a kereslet és kínálat viszonyait, mint egy jó üzletembernek, akit ez alkalmal nem a saját zsebe, hanem a magyar művészet és

inülvézés érdeke vezet. Ez az, aminek elmulasztását a mostani kiállítás fényesen bizonyítja, a Nemzeti Szalon nem törődött azzal, hogy a magyar művészek nem akarnak kiállítani, hogy a magyar közönség viszont ezeknek a szerencsétlen dilettánsoknak a képeit nem akarja látni, feltálalta az őszi kiállítást és eltűri, hogy csendes boszankodással vagy hangos kacajjal hagyják ott az emberek a kiállítási termeket. Sokkal helyesebben cselekedett volna pedig, ha egészen nyíltan megvallja, hogy a részvétlenség hiánya miatt nem rendez őszi kiállítást.

Mert így csak nevetni vagy boszankodni lehet a látottak nyomán. Barackklében uszó cocotte-ok csokolóznak a képeken, groteszk vasuti állomások emlékeztetnek a hirdetési oszlopok legrosszabb reklámjaira, borbélycégérnek is csapnivaló arczképek hirdetik a talentum teljes hiányát, egymást érik a giccsek és bizony-bizony öt teremben nem akadt festmény, amely előtt szívesen időztünk volna csak egy másodperczig is. Csak mert ezen a kiállításon a közép-szerűség is érdem, azért iktatjuk ide *Boitlik* Tibor és *Bednár* János neveit. Szobrokat *Hüvös* László állított ki. Az ő művészete azonban már ismerős e lapok olvasói előtt.

Jean Preux.

IRODALOM.

A kedves paraszt.

Stockholm, szeptember.

Mihelyt a nagyvárosok kültelkén az égnek meredező, fekete füstöt okádó gyárkémények megszapordtak, az összes félig-kulturnépek írói megrettentek az ismeretlen ritmusu zakatolástól, sipolástól, a járomba fogott gőz lihegésétől, — és a paraszthoz menekültek. Björnson bevezette az irodalomba a méltóságos parasztot, Strindberg a szigorú, de igazságos parasztot, Knudsen a társadalmi oszlop-parasztot, Frénssen a bölcs parasztot, a mi részünkre meg a furfangos paraszt jutott.

Azt hinné az ember, hogy a hirtelen nagyranőtt ipari és kereskedelmi kulturától való ijedelmet már kiheverte az irodalom, hogy megbékült már a nagyváros ujszerű csudáival, megbarátkozott az új, értékes, érdekes emberekkel és obsitot ad a hirtelenül mozgósított parasztságnak.

Nem így történt.

A kedves paraszt még mindig kísért, a rojtosszélű gatyája vagy fehér, romantikusan ragyogtatja ránczeit a délibábos ég alatt, vagy pedig barna, realiztikusan lötyög menés közben és odatapad a szőrös, izzadt lábszárakhoz. A legutolsó időben már a szinpadot is preparálják a paraszt számára, apró lyukakat furnak a sülyesztő köré, ahová a kedves paraszt bedugja az ujját, mikor megtapasztalja a jó, zsiros, fekete földet, vagy a mostoha ugart.

A parasztból nemzeti és emberi ideál lett, regényhős és drámai középpont. Az a legérdekesebb, hogy a legelkeseredettebb antagonisták, akik legjobban megvetik a másik fél istenét: a hazafiak, meg a modern nemzetköziek, egyformán el vannak ragadtatva a minta-paraszttól.

Az új nyugati irodalom a várossal meg a város embe-reivel foglalkozik. A kereskedőt, az iparost, az ujságíró, mérnököt, tudóst, bankárt szerepelteti. Elf Norrbröök, van Eedenék, meg az új magyarok újra elmenekültek a bűnös, erkölcsstelen városból az ideális faluba, a szüziparaszthoz.

Hát igazán olyan bájember a paraszt? Az a találós kérdés, hogy »a paraszt a földre löki, az ur a zsebébe dugja«, gazán olyan szép, hogy szőröstől-bőröstől irodalomnak

lehet nevezni, sőt, mikor a paraszt teszi, drámai cselekmény is lehet?

Érdemes ezzel az emberfajtaival alaposabban foglalkozni. Milyen fenomén az, akiért a szocialista diák, meg a lipótvárosi dáma vörösre tapsolja a tenyerét? Keressük meg ezt a minta-embert a fészében.

1. Első észrevétel csak az lehet, hogy a falu, meg a benne lakó paraszt nagyon piszkos. Ebbeli tulajdonsága annyira túlhaladja az irodalmi realizmus határait, hogy a »bűdös paraszt« frázis nem metafórikus értelemben nagyon jogosult.

2. A falu, a paraszt erkölcsstelen. Ez a kijelentés így durván és hazafiatlanul hangzik, de ha szeliden, aprózva tárgyalom az ügyet, mindjárt kiment a nyájas olvasó. A nemi erkölcsök dolgában a falu emberének, asszonyának nem igen vannak aggályai; tudja mindenki, nemcsak az éjjeli őr, hogy melyik lányhoz melyik legény jár, hogy a menyecskék kiket eresztenek be magukhoz az ablakon. Az apák meg a férjek nem veszik nagyon tragikusan a dolgot. Általában hamarabb észreveszik, hogy a disznó házasodik, mint hogy a lány ruhája rövidül elől: A paraszttól nehéz igaz szót kapni, mert a derék ember érdek nélkül is szívesen, szeretettel hazudik. Amikor teheti, lop is, elszántja a szomszéd földjét, ha lehet. Jáger Mariékról ne is beszéljünk. De hogy a paraszt kicsinyes, irigy természetű, gyakran lelkiismeretlen és többnyire durva, azt le kell írni. Politikai erkölcsi szinten ismeretesek. Ahhoz csatlakozik, aki többet fizet neki és a nagy napon részeg csordákban vonul a választási elnök elé.

3. A paraszt akkor is bigott, babonás, ha hitetlen. Ezért van akkora hatalma a falusi papnak.

4. Hogy a paraszt műveletlen, az nem az ő hibája, de nem is erénye. Ha netalán ismeri is a betűt, akkor se olvas, mert ellenszenves neki a kultúra. Ez még nem volna olyan nagy hiba, mert a könyvnek tényleg nincs akkora jelentősége, mint a hogy általában képzeljük. Például az a nagyon elterjedt könyvgyűjtemény, melyet közönségesen Bibliának hívunk, néhány száz év óta az emberek ezermillióinak a kezén ment keresztül. És a benne rejlő minden szépség és okosság dacára nem változtatott többet az embe- riségen, mint a mennyi lényeges különbség a katalauni csata, meg a mukdeni ütközet között van. Ami pedig nem sok. A könyv tehát általában olyasmi lévén, ami se nem árt, se nem használ, nemleges szerepéből alig ártott a paraszt műveltségének. (Ezért nem félek attól se, hogy a miniszterium nagylelkű adományára, az ötvenkötetes vallás-erkölcsi könyvtár forradalmat idéz elő a falusi lelkekben.) Csakhogy a paraszt konzervatív is a maga tudatlanságában. A fantáziája olyan sovány lett, hogy csak azt hiszi, amit lát. A hazáról, társadalomról, világról nincsen fogalma.

5. Annyira él még benne a régi rabszolga, hogy a mostani rendet örökkévalóságnak tartja, a földesurat még mindig levett kalappal emlegeti. Mindig annak engedelmessékedik, aki durvább hangon kiabál rá.

6. A paraszt egészséges, erős, de se egészsége, se az ereje nem kitartó. Különösen az asszonya hamar vénül. Munkájában lassu, gondolkodásában lusta. A hatalmasokkal szemben gyáva és nincs az a nyomorúság, ami tettere késztetné, hacsak a fővárosi igazgató közbe nem lép. És éppen azzal szemben legbizalmatlanabb, a ki önzetlenül dolgozik az ő érdekében. Megveti a városi embert, a faluban csufot is üz belőle.

Hogy a paraszt ilyen ember, annak nagyon mély és szomorú okai vannak, de ezek az okok az okozat természetét nem változtatják meg. Azt, hogy a paraszt minden egyéb, csak nem minta-ember. A paraszt csak mint exotikum és csak egyszer lehet regényhős a mai irányzatban. Egész más jelentősége volna annak az irodalomnak, mely a kíváncsi parasztságot tragédiájával foglalkoznék.

A városi lakosság külön magyar nép, mint a paraszt, mely az író csak mint etnográfiai különösség érdekli. A városi lakosság regénye érdekesebb volna a közönség szemében, már pedig ez a fő, akármint mondjanak a kritikások, meg a többi írók. A városi nép csinálja a kultúrát, produkálja a legnagyobb értékű nemzeti javakat, kell hogy álljon a nemzeti érdeklődés középpontjában.

Tisztelem és szeretem a parasztot, amennyire megérdemli, hálás is vagyok neki azért a kenyérért, a mit jó pénzért kapok tőle. De nem azon a módon szeretem, ahogy a félig-kulturnépek új írói, otrómbának tartom, mint irodalmi divatcikket: Nem úgy szeretem, mint a kik az ország meg a megye határát elzárják előtte. Ugy szeretem (ha ezt szeretetnek lehet nevezni), hogy fel szeretném ébreszteni, lázadóvá, emberré szeretném tenni. Hogy jobban hasonlítson a városi emberre.

A kultúrát a városi ember csinálja, a városi ember gazdag belső és külső életet él, a polgár életében sok az új, meglepő mozzanat, sok a váratlannak, a csodálatosnak a lehetőségé.

Tehát ma igazán csak a városi ember méltó tárgya az irodalomnak.

Micsoda regényhős lehet csinálni abból a munkásból vagy kereskedőből, aki talán egész életében nem tette be a lábát a Belvárosba, és előidézte mégis azt a csudát, hogy a belvárosi telkek értéke huszonöt év alatt megtízszereződött! Regényhős lehet az a mérnök, aki az Erzsébet-hídat megcsinálta, vagy az a másik mérnök, aki jobban csinálta volna meg. Vagy az a zsidó, akit szembeköptek, pofonverték és kirugtak, aki azután visszajött a másik ajtón és megcsinálta az Általános Hitelbankot.

Az ujságíró, a hivatalnok, a tanár, a tőzsdebizománnyos: mindegyik elsőrendű modern regényhős. A gyár, a körút, a bérkaszárnya, a Lepsik-rét, az országháza, a vilamoskocsi belseje, a kávéház, kitűnő, elsőrangú színhely.

Csak a kedves parasztból, meg a szűz faluból nem kérek.

Antal Sándor.

Edda-dalok.

(Oizlandiból fordította: Gábor Ignác.)

Ófelnémet verseket ha olvastam, valahol messze, valaha régen (az egyetemen tudniillik, ahol olyan sok mindennel surolódik az ember, amihez később semmi köze nem lesz, mindig szomorúan tettem le végül a könyvet. Nem tudtam beleringatni magamat a versek ritmusába és nélkülül vagy kin, vagy lehetetlenség egy hosszú-hosszu époszt végigolvasni, ha az ember mégugy tudja is, hogy szép históriákkal és nagyon szép sorokkal fog találkozni. Ideteszek mintául egy ilyen akadály-strófát a Gudrunból, egyikét azoknak, amiket sohase tudtam átugrani:

*Da er begunde náhen | in sínes vater lant.
(Die vil wíten búerge | het er é bekant)
Einen palas hóhen | kós er bí dem fluote
Drín hundert tírne | sach er dá vil veste und guote.*

Én, és velem együtt a többi laikus olvasó összesen csak az első sorból érzi ki a ritmust, a többi úgy botorkál végig, mint akinek a két lába közé dorongot hajítottak. Pedig mindössze annyit kell tudni hozzá, hogy a ritmika fejlettségnek bizonyos fokán a szótagszám mellékes, csupán az iktuszok száma teszi a verset és adja meg neki a nélkülözhetetlen lökötést. Ez az a nagyon egyszerű kulcs, amelynek segítségével Gábor Ignác, az Edda-dalok igen nagyérdemű fordítója, az egész régi magyar irodalom vasszekerényét kinyitotta. Mi még hiába erőlködünk, hogy Gábor Ignácznak ezért a

fölfedezéséért mindazt a dicséretet átnyujtsuk, amire rászolgált. A jövő irodalomtörténet és az elkövetkezendő iskolakönyvek dolga ez, mert ma még ott tartunk, hogy a magyar verseléssel hivatalból foglalkozók (ne a költőkre tessék gondolni, azok csak passzióból foglalkoznak vele, vagy sehogy) nem tudják, hogy mit *nem* tudnak, nem tudják, hogy semmit se tudnak és így meg sem köszönhetik, ha jön valaki és felvilágosítja őket. Vershez nem érteni olyan valakinek, aki verssel foglalkozik, régi magyar szokásjog. Erdélyi Jánossal, a kitűnőnek tartott kritikussal történt meg, hogy megróttta Arany Jánost, amiért a Keveházában hibásan használja a magyar ősi nyolczast.

Mért vijjog a saskeselyű?

Miért szállong turul s ölyű?

Erdélyi János, az élesszemű, annyira botfűlű volt, hogy nem érezte meg ezekben a sorokban és az utána következőkben, sok száz verssoron át, a négyes jambust és Arany János egy nagyon türelmes és szinte bocsánatkérő levélben világo-sította fel kritikussát arról, hogy fogalma sincsen a magyar versről, ha ilyesmit meg nem érez.

Magyar rimmel és ritmussal a praktikus költők közül elméletileg először Csokonai Vitéz, másodsor és utoljára Arany foglalkozott. Akik azóta hozzányultak a kérdéshez, csak annyit *tudtak*, mint ők, megsejteni, megérezni és kitalálni semmit se tudtak. Így történhetett meg, hogy az iskolakönyvek az egész régi magyar költészetet egyetlen mondattal oldják meg: a régiek nem tudtak verselni. Senkise tudott? — kérdi Gábor Ignác és aztán megadja rá a választ: mindenki tudott, csak mi nem fejtettük meg ennek a verselésnek módjait. És ő megfejtette s ezzel a két előbb említett név mellé ő kerül be harmadiknak, mint a magyar ritmika elméletének végleges megalapozója. A megoldáshoz az Edda-dalok segítettek hozzá Gábor Ignácot, ezért ez a könyvecske hamarosan irodalomtörténeti fontosságú olvasmányává fog átalakulni. S a lényeges ebben a könyvben nem az lesz, hogy magyarul van meg benne az izlandi mondavilág, amely a hun mondákkal olyan sajtóságos érintkezéseket és azonosságokat mutat, hanem az, hogy Gábor Ignác, mint praktikus verselő próbát ad elméletének — retrospektív — megvalósításából. Különböző hosszúságú ritmikus verssorok kergetik itt egymást több mint száz oldalon keresztül, állandó alliterációkkal. Aki az elméletből nem hitte el, a gyakorlatból meggyőződhetik róla, hogy a verselésnek ez a módja magyarul nagyon jól lehetséges, mindenütt jól, sok helyen igazán szépen és muzsikásan hangzik. Hogy az Edda-dalok magyar fordítása mennyire hű, ezt a filológusoknak kell megítélniök, de hogy a magyar irodalomnak a vele bizonyított ritmuselméletnél fogva milyen nagy értéke, ezt már mi is eldönthetjük. Hogy a dolgukat nem értő szakértők mikor méltóztatnak tudomást venni Gábor Ignácról, ezt megjósolni még nem lehet, de nem is fontos. Mert bizonyos, hogy végül ő marad felül a harcban, amit ő munkával, a többiek agyonhallgatással folytatnak. A flogisztion-elmélet a kémiában valamikor nagyon szép volt, de most már nem tudom a nevüket azoknak, akik vallották, és ha tudnám, se tartanám őket okos embereknek.

Gábor Andor.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

»Unio« élet- és gyermekbiztosító intézet mint szövetséget (ezelőtt Első Leánykiházasító Egylet) Budapest, VI., Teréz-körút 40—42. Alapított 1863. évben. F. év augusztus havában 1,512.800 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 1,352.500 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosítási összegek fejében 152.814 K 50 f fizetett ki. 1911 január 1-től augusztus 31-éig bezárólag 14,360.800 K értékű biztosítási ajánlat nyújtott be és 11,985.800 K értékű új biztosítási kötvény állított ki. Biztosítási összegek fejében a f. évben 1,110.369 K 50 f és az intézet fennállása óta 17,863.302 K 83 f fizetett ki. Ezen intézet az élet- és gyermekbiztosítás minden nemével foglalkozik a legolcsóbb díjtételek és a legelőnyösebb feltételek mellett.